

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Infohariduse osakond

Raamatukogundus ja infokeskkonnad

Marite Lõokene

**E-RAAMATUTE LAENUTAMINE
RAHVARAAMATUKOGUDES. KASUTAJATE HOIAKUD JA
KOGEMUSED TALLINNA KESKRAAMATUKOGU JA TARTU
O. LUTSU NIMELISE LINNARAAMATUKOGU NÄITEL**

Lõputöö

Juhendaja: lektor Mai Põldaas, MA

Kaitsmisele lubatud:.....

Viljandi 2013

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
E-RAAMATUD JA E-LUGERID	6
1.1 E-raamat	6
1.1.1 E-raamatute formaadid	6
1.1.2 E-raamatu lugemise erinevad võimalused	7
1.1.3 E-raamatu juriidilised aspektid	8
1.2 E-luger	10
1.2.1 E-lugerte ekraanide tehnoloogiad	11
2 E-RAAMATUD JA E-LUGERID RAHVARAAMATUKOGUDES	13
2.1 Laenutatavad e-raamatud rahvaraamatukogudes	13
2.1.1 E-raamatud USA rahvaraamatukogudes	14
2.1.2 E-raamatud Kanada rahvaraamatukogudes	16
2.1.3 E-raamatud Venemaa rahvaraamatukogudes	16
2.1.4 E-raamatud Põhjamaade rahvaraamatukogudes	18
2.1.5 E-raamatud teiste Euroopa riikide rahvaraamatukogudes	20
2.1.6 E-raamatud Eesti rahvaraamatukogudes	21
2.2 E-raamatute soetamise ja laenutamise mudelid	22
2.3 Kirjastuste hoiakud e-raamatute laenutamise suhtes	23
2.4 IFLA seisukoht	25
3 KÜSITLUS LUGEJATE HOIAKUTEST E-RAAMATUTE JA E-LUGERITE SUHTES NING LAENAMISE KOGEMUSTEST	27
3.1 Uuringu metoodika	27
3.2 Küsitluse tulemused	28
3.2.1 Küsitlusele vastanute iseloomustus	28

3.2.2	Vastajate eelistused, hoiakud ning hinnangud e-raamatutele	29
3.2.3	E-raamatute laenamise hoiakute ja kogemuste analüüs	35
3.3	Küsitluse kokkuvõte	43
KOKKUVÕTE		45
TÖÖS KASUTATUD MÕISTETE JA LÜHENDITE LOETELU		47
KASUTATUD KIRJANDUS		49
LISAD		56
Lisa 1 Ankeetküsitluse näidis		56
Lisa 2 LCD ja e-Ink ekraaniga e-lugerid		62
Lisa 3 OverDrive e-raamatute laenamiskeskond		63
Lisa 4 LitRes e-raamatute laenamiskeskond.....		64
Lisa 5 eReolen e-raamatute laenamiskeskond		65
Lisa 6 Vaski raamatukogude e-raamatute laenamiskeskond		66
Lisa 7 Onleihe e-raamatute laenamise keskkond.....		67
Lisa 8 E-raamatute laenamis- ja lugemiskeskond ELLU		68
SUMMARY		69

SISSEJUHATUS

E-raamatud on tänapäeval üks kõige levinumaid aruteluteemasid, ja kuigi e-laenutamine on suhteliselt uus asi, pakub seda võimalust järjest rohkem raamatukogusid üle maailma.

Käesolev lõputöö on jätkuks autori seminaritööle „E-raamatud ja e-lugered rahvaraamatukogudes“, ning selle eesmärk on anda ülevaade erinevate riikide e-raamatute laenutamise mudelitest ning uurida Eesti raamatukogude lugejate suhtumist e-raamatutesse ja seniseid kogemusi e-raamatute laenutamisel Tallinna Keskraamatukogu ning Tartu Linnaraamatukogu näitel.

Töö teemavalik on ajendatud isiklikust huvist e-raamatute ja nende laenutamise vastu ning sellest, et siiani ei ole uuritud lugejate suhtumist e-raamatutesse.

Töös uuritakse ning analüüsitakse mitmesugust materjali, saamaks ülevaadet uuritavast teemast. Töö kirjutamise käigus viidi Tallinna Keskraamatukogu ning Tartu Linnaraamatukogu lugejate seas läbi küsitlus, mille abil sooviti teada saada lugejate suhtumist e-raamatutesse ning nende laenutamisse rahvaraamatukogudes.

Töös otsitakse vastuseid järgnevatele küsimustele:

- millised on erinevate riikide e-raamatute laenutamise mudelid;
- millised on protsessis osalevate osapoolte hoiakud;
- millised on Eesti raamatukogude lugejate suhtumised e-raamatutesse ning nende olemasolusse raamatukogudes;
- millised on raamatukogude lugejate senised kogemused e-raamatute laenutamisel.

E-raamatute ja e-lugelite kasutamist raamatukogus on uurinud 2011. aastal Colorado ülikool, 2012. aastal OverDrive koostöös ALA'ga (*American Library Association*) (Lovett 2012) ning samuti 2012. aastal Library Journal (*E-book usage ... 2012*). Samuti on e-raamatute ja

raamatukogude alaseid uuringuid läbi viinud Pew Uurimiskeskus projekti *Internet & American Life Project* raames. Aastal 2012 viidi läbi 3 suuremat uuringut, mis puudutasid e-raamatute valdkonda: „Libraries, patrons and e-books“, „The rise of e-reading“ ning „E-book Reading Jumps; Print Book Reading Declines“. E-raamatute kasutamist on uurinud 2006. aastal ka IDPF (International Digital Publishing Forum).

Autorile teadaolevalt ei ole Eestis seni uuritud lugejate suhtumist e-raamatutesse ning nende laenutamisse. Raamatukogude suhtumist e-raamatute laenutamisse uuris autor 2012. aasta seminaritöös „E-raamatud ja e-lugerid rahvaraamatukogudes“ (Lõokene 2012). Samuti on e-raamatute lugemist uuritud Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituudi poolt novembris 2011 läbi viidud uuringu „Mina.Maailm.Meedia“ raames.

Uurimustöö jaguneb kaheks osaks: teoreetiliseks ja empiiriliseks, ning koosneb kolmest peatükist. Esimene teoreetiline peatükk annab kirjandusele tuginedes ülevaade e-raamatutest ning e-lugeritest, e-raamatutega seonduvatest juriidilistest probleemidest. Teises peatükis antakse samuti antud teemavaldkonna kirjandusele tuginedes ülevaade erinevate riikide e-raamatute laenutamise mudelitest, kirjastajate ning IFLA seisukohtadest. Kolmandas peatükis ehk lõputöö empiirilises osas tutvustatakse käesoleva uurimuse metoodikat ning kajastatakse läbiviidud küsitluse tulemusi.

Andmete kogumiseks viidi läbi ankeetküsitlus (vt. Lisa 1), mis oli koostatud Google Docs keskkonnas. Ankeetküsitluse analüüsimisel ja andmete töötlemisel kasutas autor andmetöötlusprogrammi SPSS 14.0 (Statistical Package for Social Sciences for Windows) ja tabelitöötlusprogrammi Microsoft Excel 2010.

E-RAAMATUD JA E-LUGERID

1.1 E-raamat

E-raamat on litsentsi alusel kasutatav või vaba juurdepääsuga digitaalteavik, milles on ülekaalus otsingut võimaldav tekst ja mis on trükitud raamatu (monograafia) analoog. MÄRKUS 1. Elektrooniliste raamatute kasutamine sõltub sageli eriseadmetest ja/või lugemiseks või visuaalseks esitamiseks mõeldud tarkvarast. MÄRKUS 2. Elektroonilisi raamatuid saab laenutada kas kaasaskantavail seadmeil (e-raamatu luger) või kantakse nende sisu piiratud ajaks kasutaja personaalarvutisse. MÄRKUS 3. Hõlmab ka elektroonilisi doktoriväitekirju. MÄRKUS 4. Hõlmab ka raamatukogus digiteeritud teavikuid.” [EVS-ISO 2789:2007] (Raamatukogusõnastik 2008 *sub* e-raamat).

Samuti on e-raamatuid defineeritud kui trükitud raamatu elektroonilist varianti, mida saab lugeda arvutis või spetsiaalselt selleks otstarbeks loodud seadmes (Oxford Dictionaries 2012a *sub* e-book).

1.1.1 E-raamatute formaadid

Ühtset standardit e-raamatute kirjastamiseks loodud ei ole. Praegusel ajal kirjastatakse e-raamatuid rohkem kui 30 erinevas vormingus (formaadis). Enimlevinumad on EPUB, PDF ja HTML, kuid levinud on ka TXT, MOB, AZW, XML-vormingus raamatud (Felt 2011). Venekeelseid raamatuid kirjastatakse suuremalt jaolt fb2 formaadis.

EPUB (Electronic Publication Format) on avatud lähtekoodiga spetsiaalselt e-raamatutele mõeldud formaat. EPUB formaadis raamatud on palju rohkem kohandatavad erinevatele lugemisseadmetele. On võimalik muuta kirjastiili ja suurust ning lehekülje pikkust. Samuti on võimalik teksti lisada kommentaare (Krisostomus 2013).

Adobe (PDF) on fikseeritud formaadiga digitaalne versioon raamatust, mis on disainitud selliselt, et see sarnaneks võimalikult palju trükitud kujul raamatuga. Mõned e-raamatu lugemisseadmed lubavad suurendada ning vähendada kirja suurust, kuid mõne puhul võib see olla probleemiks. Üldjuhul on võimalik kasutada Zoom'i. Probleemne võib olla ka märkmete lisamine (*ibid*). PDF formaadi suurimaks eeliseks on tema sobivus erinevate lugeritega, faili kujunduse säilimine sõltumata kasutatavast seadmest, samuti on .pdf faili võimalik lugeda ka arvutist.

MOBI formaati kasutatakse Mobipocket lugeritel (samuti on võimalik kasutada Windows operatsioonisüsteemiga arvutitel, BlackBerry, PalmOS, Symbian ja Windows Mobile seadmetel). Selles formaadis e-raamatuid on võimalik lugeda ka Amazon Kindle lugeritel. MOBI formaat oli loodud PalmDOC formaadil, millesse on lisatud mõningad HTML-elementid, hiljem ilmus uus versioon, mis kasutab suuremat andmete pakkimist. Uute funktsioonide lisamisel järgib tootja Open eBook standardit (MobileRead Wiki 2011a).

AZW on Amazoni poolt loodud formaat, mida kasutatakse nende poolt loodud e-lugeris Kindle. AZW põhineb Mobipocket standardil ja praktiliselt täiesti kordab seda (MobileRead Wiki 2011b).

FB2 formaat erineb teistest formaatidest selle poolest, et rõhub (e-raamatu)faili struktuuri säilitamisele. Teksti struktuur säilib sõltumata sellest, millise e-lugeriga teksti loetakse (Седых 2004). Formaati on kasutusel eelkõige Venemaal.

E-raamatute formaate võib tinglikult jagada: spetsiaalselt e-raamatute ja e-lugeri jaoks loodud formaadid (FB2, EPUB), e-lugeri tootjate poolt loodud formaadid (LIT, MOBI, AZW), mahukate illustratsioonide ja skaneeritud raamatute formaadid (DJVU, PDF) ning tavalised tekstiformaadid (TXT, DOC, DOCX, RTF).

Enamiku e-raamatute formaatide puhul on võimalik konverteerimine teise formaati.

1.1.2 E-raamatu lugemise erinevad võimalused

E-raamatuid on võimalik lugeda nii e-lugeri kui ka laua-, süle- ja tahvelarvutist, samuti nutitelefonist (*smartphone*), installeerides vastava tarkvara. E-raamatute lugemise tarkvara on reeglina vabavarana allalaetav internetist.

E-raamatute lugemiseks on võimalik kasutada järgmisi programme (Krisostomus 2013):

- **EPUBReader** - EPUBReader töötab kõikide operatsioonisüsteemidega arvutitel, eelduseks on internetibrauseri Firefox olemasolu.
- **Calibre** - võimaldab lugeda EPUB formaadis raamatuid. Calibre on saadaval nii Windows, Mac OS kui Linux operatsioonisüsteemide jaoks. Programm võimaldab konverteerida EPUB formaadis raamatud MOBI formaati.
- **Stanza tööluarakendus** - mõeldud EPUB-raamatute lugemiseks iPhone'i, iPadi või iPodi peal, kuid on saadaval ka töölauaversioon.
- **iBooks** – rakendus Apple toodetele (iPhone, iPad ja iPod). Võimaldab lugeda EPUB formaadis raamatuid.
- **Bluefire Reader** - rakendus Apple toodetele (iPhone, iPad ja iPod), millega on võimalik lugeda ka Adobe DRM'iga kaitstud raamatuid. On saadaval ka Android operatsioonisüsteemidele mõeldud versioon.
- **Aldiko** – rakendus Android operatsioonisüsteemiga seadmetele. Võimaldab lugeda EPUB formaadis raamatuid.
- **Adobe Digital Editions** on vajalik, kui soovitakse lugeda Adobe DRM'iga kaitstud e-raamatuid.

E-raamatute telefonis lugemiseks on loodud hulganisti rakendusi. Android operatsioonisüsteemi kasutataval telefonidel on enimkasutatud Aldiko rakendus, iPhone'idel aga iBooks.

1.1.3 E-raamatu juriidilised aspektid

E-raamatute kaks põhilist juriidilist probleemi on seotud käibemaksuga ja autoriõigustega.

Käibemaksuseaduse järgi kehtib raamatutele 9% käibemaksumäär (Käibemaksuseadus 2012). E-raamatutele kehtib 20% käibemaksumäär, kuna e-raamatut käsitletakse kui elektroonilist teenust, mitte aga kui raamatut.

2009. aasta suvel muudeti Euroopa Liidu käibemaksudirektiivi (2006/112/EÜ) lisas III sätestatud raamatu mõistet. Selle järgi loetakse raamatuks kõikidel füüsilistel kandjatel olevaid raamatuid. Seega, kui raamat müüakse nt. CD või DVD-na, on see füüsiline kandja ning peaks olema 9%

maksumääraga. Kui raamat on üksnes veebipõhine, siis selle lugemise võimaldamine tasu eest on teenuse osutamine. Kui paberil väljaantud trükisega kaasneb *online*-tugi, mis ilma trükist ostmata ei ole kättesaadav, saab sellist teenust lugeda peasoorituse ehk raamatu võõrandamise osaks (Huberg 2010). Nii kirjanikud kui kirjastajad on huvitatud e-raamatute käibemaksumäära alandamisest.

Nii nagu paberramatutele, kehtivad autoriõigused ka e-raamatutele. E-raamatute avaldamisel peab omama selleks autoriõiguste omaja nõusolekut. Erandiks on raamatud, mille autori surmast on möödas 70 aastat. Juriidiliselt on autorikaitsealune elektrooniline väljaanne (e-raamat) lugemiseks selle ostjale ja igasuguse edasiandmise puhul on tegemist seaduserikkumisega (Tanilsoo 2012).

E-raamatud on tihedalt seotud digitaalsete õiguste haldamise tehnoloogiaga ehk DRMiga. DRM ehk *digital rights management* tähendab kindla tehnoloogia kasutamist sisuga võimalike operatsioonide haldamiseks (Glass 2003). DRM on krüptotehnoloogial põhinev kasutusõiguste kontrolli mehhanism. DRM tehnoloogiat kasutatakse teosele erinevate piirangute lisamiseks, see on mõeldud kaitsma autorite ja kirjastajate kõrval ka teiste kirjastamisprotsessis osalejate õigusi. DRM-kaitstud raamatu avamisel kontrollitakse, kas kasutajal on õigus seda raamatut lugeda, positiivse vastuse korral dekrüpteeritakse e-raamatu sisu.

Eristatakse kahte DRM tüüpi: vesimärgistamine (sotsiaalne DRM) ja digitaalne kopeerimiskaitse (*hard DRM*).

Sotsiaalse DRM (vesimärgistamise) korral väljaannet ostes jääb faili ostjast märke. Ostes sotsiaalse DRMiga e-raamatu, saab seda lugeda nii arvutis, nutitefonis kui ka lugeris. Plussiks on ka see, et sotsiaalse DRM-iga ehk vesimärgistatud faili saab konverteerida kõige levinuma e-lugeri, Amazon Kindle'i jaoks sobivasse formaati. Enamus eestikeelseid e-raamatuid on kaitstud sotsiaalse DRMiga (Lõugas 2011).

Hard DRM-i puhul on autoriõigused rangemad. Sellist digiraamatut või -ajakirja ei saa hõlpsalt ühest seadmest teise tõsta, samuti tekstist väljavõtteid või koopiaid teha. Just lugejamugavuse nimel ongi kirjastajad teinud kompromissi ja valinud lõdvemate piirangutega formaadi, mille puhul peab lootma eelkõige lugejate seaduskuulekusele. (*ibid*)

Adobe DRM-kaitsest on saanud rahvusvaheline standard, mida tunnustab enamik suurkirjastajaid. Adobe lahendus on füüsiline tõkend levitamaks loetavaid eksemplare (e-raamatuid), samuti aegub e-raamatu litsents pärast kirjastaja või raamatumüüja määratud aega

ning e-raamat enam ei avane (Felt 2011). Adobe DRM-kaitsega e-raamatu puhul laetakse kasutaja seadmesse fail andmetega e-raamatu kohta (.acsm-formaadis), mille avamiseks on tarvis seadmes eelnevalt registreerida kasutajatunnus (*Adobe ID*), seadmes on vajalik ka Adobe Digital Editions tarkvara olemasolu. Faili avamisel kontrollitakse võrguühenduse kaudu (sel hetkel kehtivaid) kasutaja õigusi raamatule – lisaks avamisele näiteks ka, kas raamatu sisu võib kopeerida või trükkida ning mil määral teatud ajaperioodil. Õiguste kehtivusel laetakse serverist kasutaja seadmesse just tema jaoks pakendatud ning krüptograafiliselt kaitstud e-raamat, mis avaneb vaid sel seadmel. Kasutajal võimaldatakse ostetud e-raamatuid lugeda samaaegselt ka mitmel seadmel, kus ta identifitseeritakse samuti oma kasutajatunnuse kaudu (Digira 2013).

1.2 E-luger

E-luger on tahvelarvutilaadne seade raamatute elektrooniliselt edastatud ja digitaalselt salvestatud sisu lugemiseks. Lugerite valdaval enamikul on andmekandjaks e-Ink (e-tint) tehnoloogial põhinev elektrooniline paber (Vikipeedia 2012a). E-lugurit on defineeritud ka kui kaasaskantavat, madala energiatarbega ja kõrge lahususvõimega seadet, mis on loodud spetsiaalselt selleks, et kuvada digitaalseid tekste (7 things ... 2010). TechTerms sõnaraamat pakub omapoolseks definitsiooniks “e-luger, või e-raamatu luger, on kaasaskantav seade, mis on mõeldud digitaalsete tekstide lugemiseks” (TechTerms *sub* e-Reader). PC Magazine entsüklopeedia e-lugeri definitsioon on “kaasaskantav seade, mis on kohandatud elektrooniliste raamatute lugemiseks. Erinevalt tahvelarvutitest on üks põhilisi e-lugeri eeliseid nende akude väga pikk kestvusaeg, mõningatel juhtudel kuni kuu aega” (PC Magazine encyclopedia *sub* E-book reader). Oxford Dictionaries määratleb e-lugurit kui “seadet või rakendust elektroonilise materjali lugemise parandamiseks või hõlbustamiseks” (Oxford Dictionaries *sub* e-reader). Technopedia järgi (Technopedia *sub* E-book reader) on e-luger kaasaskantav elektrooniline seade digitaalsete raamatute ja perioodika lugemiseks. See on tavaliselt disainitud tarbima vähe energiat töötamiseks pikki tunde. Enamus e-lugereid kasutavad oma ekraanidel e-Ink tehnoloogiat. Eelnevatest definitsioonidest lähtuvalt võib e-lugurit defineerida kui kompaktselt kaasaskantavat elektroonilist seadet, mis võimaldab lugeda e-raamatuid.

Esimesed e-lugered SoftBook ja Rocket eBook tulid müüki juba 1998. aastal. Tehnoloogiline võidujooks algas 2006. aastal Sony PRS-seeria e-lugeringega, mis kasutasid e-Ink tehnoloogiat. E-Ink, ehk elektrooniline paber ei helenda nagu arvutiekraan, vaid peegeldab ümbritsevat valgust nagu tavaline paber, mistõttu tundub ka lugemine loomulikum. 2007. aastal tuli netikaubamaja Amazon turule Kindle'i-nimelise lugeriga, millest on saanud üks populaarsemaid. 2010. aastal alustas pealetungi Apple'i multifunktsionaalne iPad, pannes ainult lugemiseks mõeldud e-lugered konkureerima tahvelarvutitega (Kressa 2011).

1.2.1 E-lugeringe ekraanide tehnoloogiad

E-lugeringe ekraanidel kasutatakse kahte tehnoloogiat – LCD ja e-Ink ehk e-tint (vt lisa 2).

LCD-tüüpi ekraan kasutab vedelkristalli tehnoloogiat, mille tööpõhimõtet saab lühidalt seletada järgmiselt: vedelkristallid muudavad polariseeritud valguse võnkesuunda 90° võrra, kuna molekulid on teineteise suhtes väändunud. Kui vedelkristalli läbib elektrivool, joonduvad selle molekulid ühises suunas ning ei polariseeri enam valgust. Kui pikslit läbib vool, on selles asuvad vedelkristalli molekulid ühes suunas joondunud ja valgus läbib seda polarisatsioonisuunda muutmata. Sellisel juhul jõuab vertikaalselt polariseeritud valgus horisontaalse polarisaatorini ning ei saa seda läbida ja piksel paistab tume. Taustvalgustusega süsteem toimib samal põhimõttel; valguse teekond saab lihtsalt alguse ekraani tagumisest osast, kus horisontaalne polarisaator ta polariseerib. Enamus ekraane on taustvalgustusega (Vikipeedia *sub* vedelkristallkuvar).

Tahvelarvutid ja värvilise ekraaniga e-lugered kasutavad LCD-ekraani. Turule on jõudnud ka esimesed värvilise e-Ink ekraaniga lugered. E-Ink (e-tint, e-paber) ekraan on silmasõbralik, see ei kiirga valgust, vaid peegeldab seda. E-Ink tehnoloogiat kasutav ekraan vajab elektrit vaid siis, kui seal olevat infot on vaja muuta. E-paberi südameks on läbipaistvad mikrokapslid, mille sees kolm ainet - läbipaistev vedelik, positiivse laenguga valged pigmendiosakesed ja negatiivse laenguga mustad pigmendiosakesed. Elektroodidele antavate laengute abil saab pigmendiosakesi kapslites ümber paigutada - vastavalt sellele on nähtaval kas valged või mustad osakesed (või ka mõlemad - nii saab luua halltoone). Kui osakesed paigas, pole elektrit enam vaja - tänu kapslites olevale viskoossele vedelikule säilitavad pigmenditerad oma asendi ja e-lehekülg püsib

muutumatusena (Piltvre 2008). Küll aga ei sobi e-Ink tehnoloogia liikuvate piltide näitamiseks, kuna enne iga muutust tuleb vana pilt nõ nullida, ja see võtab aega.

E-Ink tehnoloogia eelisteks on lai vaatenurk, hea loetavus valguse käes ja energiasäästlikkus, puudusteks aga LCD-ekraanidest aeglasem ekraan ja lisavalgustuse vajadus nõrgema valguse korral. Võrreldes LCD tehnoloogiat kasutavate e-luguritega on e-Ink lugerid voolusäästlikumad.

2 E-RAAMATUD JA E-LUGERID RAHVARAAMATUKOGUDES

2.1 Laenutatavad e-raamatud rahvaraamatukogudes

Juulis 1971 käivitas Michael S. Hart Gutenbergi projekti eesmärgiga teha tasuta kättesaadavaks kirjanduslikud tekstid elektroonilisel kujul. Esimene digitaliseeritud teos oli Ameerika Ühendriikide Iseseisvusdeklaratsioon, sellele järgnes 1972. aastal USA konstitutsiooni esimesed 10 parandust, mida tuntakse Ameerika Inimõiguste deklaratsioonina. 1973. aastal lisandus USA konstitutsiooni täistekst. Esimesed e-raamatud avaldati ASCII formaadis ja oma olemuselt olid nad tavalised tekstifailid, seetõttu nimetati neid e-tekstideks (*eText*). Esimene spetsiaalselt Windows-keskkonnale mõeldud veebibrauser – Mosaic – loodi 1993. aastal. Interneti järjest suurenev populaarsus muutis kergemaks e-tekstide levitamise ja vabatahtlike värbamise. Kõik see aitas kaasa projekti laienemisele. Kui aastal 1991 oli digiteerimise kiiruseks 1 raamat kuus, siis aastaks 1996 oli see kasvanud 32 raamatuni kuus. Praeguseks on e-raamatute tootmise kiiruseks 340 raamatut kuus. Projekt Gutenberg on oma missiooni sõnastanud järgnevalt: julgustada e-raamatute tootmist ja levitamist (*To encourage the creation and distribution of eBooks*) (Lebert 2008). Kõik projekti raames digitaliseeritud materjalid on kättesaadavad mitmes erinevas vormingus tasuta allalaadimiseks, samuti on võimalik tekste lugeda internetiühendusega arvutis. Materjale võib tasuta levitada tingimusel, et on kasutatud Project Gutenberg kaubamärki.

Project Gutenbergi eeskujul tekkis uusi e-raamatute projekte, nende seas 1992. aastal ka Project Runeberg, mille eesmärk on luua vaba juurdepääsuga elektroonilised versioonid raamatutest, mis on olulised Põhjamaade kultuuris ja ajaloo (Project Runeberg 2013). Nii Project Gutenberg kui Project Runeberg digiteerivad üksnes autorikaitse alt vabu teoseid ning kasutavad selleks vabatahtlike abi (Lebert 2008, Project Runeberg 2013).

Augustis 1998 loodi erakapitalil põhinev netLibrary. Firma suutis e-raamatu projekti rahastamiseks äratada huvi väga paljudes ettevõtetes, muuhulgas riskikapitalistides ning

interneti- ja meediafirmades. Kahe järgneva aasta jooksul töötas NetLibrary lõpplahenduse kallal, mis sisaldaks kõike alates digitaliseerimisest kuni turustamiseni (Helfer 2000).

Septembris 1999 korraldas USA Riiklik Teaduse ja Tehnoloogia Instituut (*National Institute for Science and Technology*) oma teist iga-aastast konverentsi e-raamatutest. Konverents pakkus huvi ka raamatukoguhoidjatele, kes olid huvitatud tutvumisest e-raamatutega ning samuti potentsiaalse võimalusega lisada e-raamatuid raamatukogude kogudesse. Sun Microsystems esindaja Cindy Hall ja netLibrary jõudsid kokkuleppele lisada Sun'i raamatukogu valikusse e-raamatud. Juba siis võimaldas netLibrary lugeda raamatuid nii internetiühendusega arvutis (*online*) kui ka laadides neid alla oma arvutisse, spetsiaalsesse lugerisse GlassBook Reader või pihuarvutitesse nagu Palm ja Handspring (*ibid*). Seega oli Sun Microsystems raamatukogu esimene, kes vahendas oma lugejatele e-raamatuid. Kuigi tegemist oli asutuse raamatukoguga, julgustas nende kogemus nii akadeemilisi kui ka rahvaraamatukogusid lisama e-raamatuid oma kogudesse.

2.1.1 E-raamatud USA rahvaraamatukogudes

2000. aastal pakkus netLibrary 100 USA rahvaraamatukogule pilootprojekti raames tasuta 1500 e-raamatut. Enne programmiga liitumist pidid rahvaraamatukogud nõustuma ostma ja integreerima oma veebikataloogidesse nende raamatute MARC-kirjed ja osalema koolitustel. 6 kuud kestnud projekt oli mõeldud e-raamatute tutvustamiseks raamatukogu lugejatele, peale projekti lõppemist pakuti raamatukogudele võimalust raamatute väljaostmiseks. Tegemist oli netLibrary esimese ainult rahvaraamatukogudele suunatud marketingi katsetusega. Selleks ajaks oli netLibrary'l igati toimiv e-raamatute programm akadeemilistes raamatukogudes (Quint, 2000).

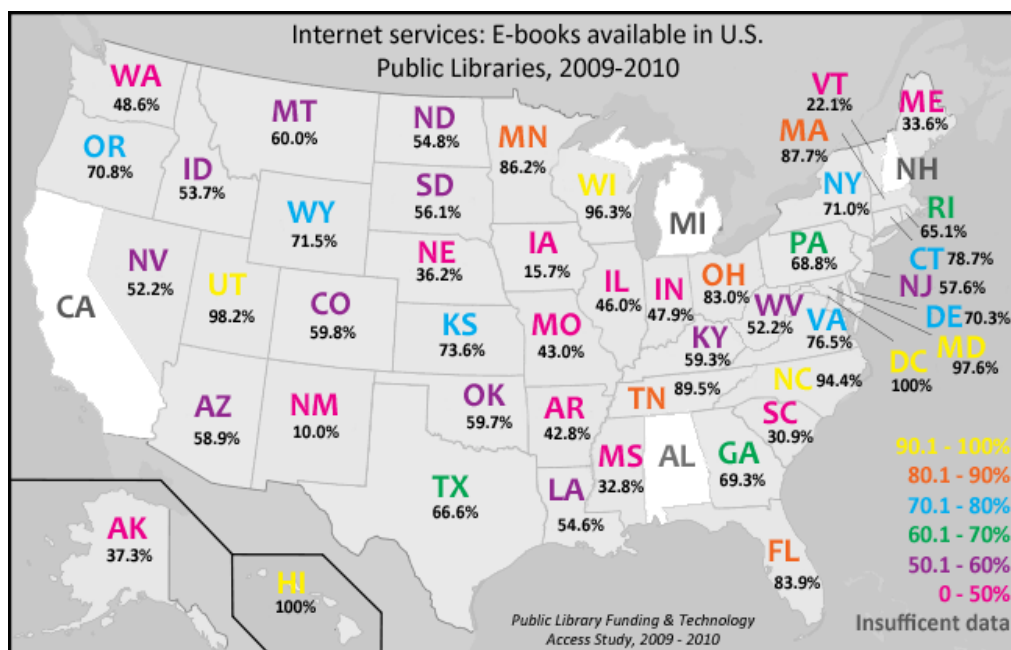
2000. aastal käivitas OverDrive digitaalse keskkonna Content Reserve, mis nüüdseks sisaldab üle 1 miljoni allalaetava nimetuse rohkem kui 2 000 kirjastajalt. 2003. aastal käivitati raamatukogude jaoks allalaadimise teenus, mis vahendab e-raamatuid, audio-raamatuid, heli- ja videofaile. Praeguseks on OverDrive'iga liitunud üle 22 000 raamatukogu (OverDrive 2013a).

2003. aastal hakkasid raamatukogud pakkuma üldsusele tasuta allalaetavaid raamatuid – nii ilukirjandust kui ka teabekirjandust. Selleks käivitas netLibrary e-raamatute laenutamismudeli,

mis töötas rahvaraamatukogude jaoks palju edukamalt. Aastate jooksul on enamik e-raamatuid pakkuvaid Ameerika rahvaraamatukogusid siiski lahkunud netLibrary'ist (mille omanik on nüüd OCLC – Online Computer Library Center) ja alustanud koostööd Clevelandis asuva OverDrive'iga (Genko 2009).

OverDrive ühildub enamuse levinud e-raamatute lugemise seadmetega, sealhulgas Kindle (ainult USAs), Nook, Sony Reader, Kobo, Android, Blackberry, iPad, iPhone, Mac ja Windows (OverDrive 2013b).

Aastatel 2005-2008 kasvasid raamatukogude e-raamatute kogud 60% (Saylor 2012, lk 61). Kui 2007. aastal pakkus e-raamatuid 38,3% Ameerika rahvaraamatukogudest (ALA 2007, lk 53), siis 2010. aastaks oli see protsent kasvanud 66%, 6 osariigis oli e-raamatuid vahendavate rahvaraamatukogude protsent üle 90% (vt. *joonis 1*)(ALA 2010). Aastaks 2012 oli e-raamatuid vahendavate raamatukogude arv tõusnud juba 76,3% (ALA 2012).



Joonis 1 E-raamatute levik USA rahvaraamatukogudes aastatel 2009-2010 (Allikas: ALA 2010)

Vaatamata e-raamatuid laenutavate USA rahvaraamatukogude protsendi iga aastase suurenemisele näitab 2012. aastal Pew Research Center' poolt korraldatud küsitlus, et 58% raamatukogude kasutajatest ei tea, kas nende raamatukogu laenutab e-raamatuid (Zickuhr *et al* 2012).

2013. aastal avaldatud Ameerika Raamatukogude Assotsiatsiooni (ALA) aastaaruande järgi laenutab e-lugereid 39% USA rahvaraamatukogudest (Hoffelder, 2013).

2.1.2 E-raamatud Kanada rahvaraamatukogudes

Kanada rahvaraamatukogud on pakkunud veebipõhiseid e-raamatuid üle 10 aasta ja allalaetavaid audioraamatuid üle 5 aasta. Pärast seda, kui 2010. aastal muutusid Kobo e-luger ja iPad kättesaadavaks ka Kanada kasutajatele, tõusis Kanada linnaraamatukogude huvi allalaetavate e-raamatute vastu. 2011. aastal keskendusid Kanada rahvaraamatukogud allalaetavate EPUB-formaadis e-raamatute soetamisele. EPUB-formaati eelistatakse seetõttu, et seda on võimalik kasutada enamustel e-lugeritel ja tahvelarvutitel, samuti seetõttu, et just selles vormingus müüvad oma e-raamatuid nii Kobo kui ka Sony e-poed ja enamus teisi e-poode (v.a. Amazon). Tänu digitaalsete õiguste haldamise süsteemile (DRM) saab e-raamatuid laenutada üks inimene korraga kindlaksmääratud perioodiks ja laenutähtaja möödumisel tagastatakse see automaatselt raamatukokku. (de Castell 2011)

Paul Whitney sõnul plaanitakse Kanadas rahvusliku e-raamatute laenutamise platvormi, nii ei peaks raamatukogud kasutama kolmandate osapoolte teenuseid. Kanada kirjastajad pigem soosivad e-laenutamist, kuna raamatukogude ostud moodustavad 40% nende käibest, samal ajal kui USAs on see protsent 5% (*E-books mean...*2013).

2.1.3 E-raamatud Venemaa rahvaraamatukogudes

2006. aastal asutatud LitRes on turuliider venekeelsete e-raamatute levitamisel, tehes koostööd Venemaa suurimate kirjastustega (nt. «Эксмо», «АСТ», «Олма Медиа Групп», «Рипол Классик», «Логос» jt.) ning paljude autoritega. Tänapäevaks on LitRes e-raamatute valikus rohkem kui 60 000 nimetust. 2010. aastal alustati projektiga „LitRes: Raamatukogu“, mille eesmärgiks on koostöö riiklike ja eraraamatukogudega. Projekt on esile kutsunud sooviga tuua

raamatukokku noored, kes järjest rohkem eelistavad e-lugemist. Alustati veebipõhise lugemiskeskonnaga, edasi töötati välja raamatute laenutamise süsteem lugejate seadmetele (Litres 2013). Tegemist on OverDrive'iga sarnase lähenemisega, erinevuseks on see, et laenutatavad e-raamatud asuvad mitte eraldi keskkonnas, vaid e-poes (vt lisa 4). Raamatufailid hoitakse LitResi serveris. Liitunud raamatukogudel on oma parool ja salasõna, millega saab siseneda LitRes e-poe kodulehele. Laenutamiseks tuleb valida välja raamat, vajutada lingi „osta“ asemel lingile „laenuta“ ja valida laenutuse periood. Pärast raamatukogu töötaja poolt lugeja piletinumbri sisestamist tekib lugejal juurdepääs raamatule. Lugeja omakorda sisestab LitRes kodulehel oma piletinumbri, seejärel on tal võimalik näha, mis raamatuid ja mis kuupäevani on tal võimalik kasutada. Samuti võib lugeja raamatud alla laadida erinevatele mobiilsetele seadmetele. Teatud aja pärast fail kustub ise. Mitu raamatut ja mis tähtjaks laenutada, otsustab iga raamatukogu ise. Uudiskirjandusega ja autorikaitsega raamatute puhul on asi keerulisem. Selleks, et autorikaitse all olevat raamatut laenutada, peab raamatukogu esmalt maksma iga eksemplari eest. Peale seda saab ta õiguse laenutada raamatut piiramata arv kordi ühe aasta jooksul (Ляшенко 2013).

2011. aasta alguses pidid kolm Venemaa raamatukogu – Venemaa Riiklik Noorteraamatukogu (Российская государственная библиотека для молодежи), Kirovi oblasti (Кировская областная библиотека) ja Ivanovi oblasti (Ивановская областная библиотека) raamatukogud saama esimesed e-lugeriid. Iga raamatukogu pidi saama 10 e-lugeriit. Vaatamata sellele, et kultuuriministeerium eraldas e-lugeriite soetamiseks raha, on ministeerium e-lugeriite laenutamise vastu – neid saab kasutada ainult lugemissaalis. Kultuuriministeeriumi raamatukogude ja arhiivide osakonna juhataja asetäitja Vera Nikolajeva on seisukohal, et “Raamatukogu ei ole tehniliste vahendite laenutus”, samuti on koju laenutamise vastu e-raamatute kirjastamise õigusi omavad ettevõtted. Teoseid, mille autor on surnud rohkem kui 70 aastat tagasi, saab vastavalt Vene seadustele kopeerida vabalt. Kui Venemaa raamatukogud hakkavadki laenutama e-lugeriid koju, hakkavad need tõenäoliselt sisaldama ainult klassikalist kirjandust. Klassikalise kirjanduse e-raamatukogu on juba avatud portaalis Goslugi.ru ja see sisaldab üle 75 000 raamatu (Подрез 2010).

Kui algselt oli Venemaa raamatukogude huvi e-raamatute laenutamise vastu vähene, siis nüüd on märgata selle suurenemist. 16 harukoguga Lermontovi-nimeline Peterburi Keskraamatukogu (www.lplib.ru), alustas 6. aprillist 2013 eksperimendi korras e-raamatute laenutamist. Laenutatavad raamatud on kopeerimiskaitstud ja kustuvad ise teatud aja möödudes. Testperioodi

ajal on valida 7000 raamatu vahel, mis on enamuses klassikakirjandus. Hiljem võidakse programmi laiendada, liitudes projektiga LitRes (www.litres.ru). (Ляшенко 2013)

2.1.4 E-raamatud Põhjamaade rahvaraamatukogudes

2011. aastal sõlmisid Taani rahvaraamatukogud ja kirjastajad kokkuleppe, mis võimaldab raamatukogu kasutajatele laenutada e-raamatuid. Üheaegselt käivitatakse veebileht ja mobiilne rakendus, mis võimaldavad raamatukogu kasutajatel laenutada e-raamat "käigu pealt". Projekti alustati 3000 nimetusega, kuid sellele oodatakse lisa. Kataloog sisaldab nii populaarteadus- kui ka ilukirjandust, samuti ka biograafiaid ja mõningal määral ka lastekirjandust. Kuigi valikus on ka populaarteaduslik kirjandus, on põhirõhk siiski ilukirjandusel. Raamatuid laenutatakse 30 päevaks ning tähtaegu on võimalik pikendada. Esialgselt pakutakse DRM-kaitsega EPUB-formaadis failide allalaadimist. Projekti järgmine etapp hõlmab voogesitust ja rakendusi iPhone'le ja iPad'ile, Android'ile ja võib-olla ka Windows Mobile 7 (Fristed 2011).

Novembris 2011 alustasid Taani rahvaraamatukogud e-raamatute laenutamise teenust eReolen (vt lisa 5). Vähem kui 1 kuuga oli kasutajate arv ligikaudu 6000 ja laenutuste arv 9600. Lugejatele on teenus tasuta, kuid raamatukogu maksab iga raamatu laenutuskordade eest – mida rohkem raamatut laenutatakse, seda väiksem on laenutuskorra tasu. Iga raamatukogu otsustab ise, kui pikaks ajaks ja mitu raamatut laenutatakse. Peale laenutähtaja lõppemist kaob juurdepääs raamatule. eReolen laenutus töötab nii tavalistel arvutitel, Androidi seadmetel, iPhone'idel, iPad'idel ja muudel tahvelarvutitel, kuid mitte Amazon Kindle seadmetel. E-raamatu turg Taanis on väike, moodustades 1% kogu raamatuturust. eReolen laenutuse arendajad plaanivad lisada raamatute ostmise võimaluse, kuid sellele on vastu e-raamatute edasimüüjad (Buley 2011). Projekti alustati 9 suurema rahvaraamatukogu ja 2 suurima kirjastaja (Gyldendal + Ringhardt ja Lindhof) koostööna, kuid 2012. aasta sügisel edaspidise koostöö läbirääkimised katkesid. Alates novembrist 2012 jätkub eReolen e-raamatute laenutamine koostöös 116 väiksema kirjastajaga (Niegaard 2013).

Soomes alustas Helsinki Linnaraamatukogu e-lugerite laenutamist 2010. aasta kevadel. E-lugerid sisaldavad ainult autoriõiguste alt vabu raamatuid. Samal ajal alustas e-lugerite laenutust ka Turu Linnaraamatukogu (Helsinki Central Library 2010). Turu Linnaraamatukogu korraldas e-lugerite

laenutajatele ka küsitluse, millele vastas 300 lugejat. Lugejad hindasid raamatukogu aktiivsust uute tehnoloogiate tutvustamisel ja tajusid raamatukogu kohana, kus saab turvaliselt tutvuda uute tehnoloogiatega ja uut tüüpi materjalidega. Vastused peegeldasid samuti lugejate avatud suhtumist uute teenuste kasutamise suhtes. Vaatamata positiivsele tagasisidele olid lugejad siiski pettunud selles, mis tüüpi materjale e-lugeritel pakuti. Soovitati, et lugerid võiks sisaldada nii ilukirjandust kui ka teaduskirjandust ning ka e-ajakirju (Nousiainen-Hiiri, Laine 2011).

Erinevaid Lääne-Soome rahvaraamatukogusid ühendav Rahvaraamatukogude konsortsium Vaski võimaldab raamatukogudel arendada ühist e-raamatute kollektsiooni. Praegune e-raamatute laenutamise mudel toimib läbi Ellibs teenuse. Raamatu laenutamiseks peab kasutaja läbi Vaski süsteemi logima sisse Ellibs'isse, pärast mida on võimalik alla laadida soovitud teavik (vt lisa 6). Ellibs'i vahendusel pakutavad teavikud on PDF formaadis ja DRM-iga kaitstud. Vaski raamatukogude e-raamatud on kataloogitud ja kirjeldatud Vaski süsteemis. (Hypen 2011)

Rootsi rahvaraamatukogud teevad tihedat koostööd Põhjamaade suurima e-raamatute eest vastutava organisatsiooniga ELIB, mille omanikuks on kaks Rootsi suuremat kirjastusgruppi Bonnier ja Nordstedts. Raamatukogud ei saa ise valida e-raamatuid laenutamiseks, valiku, milliseid raamatuid võib raamatukogu laenutada, teevad kirjastajad. ELIB-iga sõlmitud lepingu järgi raamatukogud maksavad iga e-laenutuse eest. ELIB pakub allalaadimiseks ainult PDF-formaadis e-raamatuid (Ummer 2011). Siiski on Rootsi olemasolev e-raamatute laenutamise mudel kallis ja embargo tõttu on piiratud ka e-raamatute nimetuste valik (CILIP 2013).

2012. aasta lõpus teatas Rootsi meedia Stockholmi Linnaraamatukogu, kirjastuse Ordfront ja e-raamatutele spetsialiseerinud ettevõtte Publit e-raamatute katseprojektist. Katseprojekt põhineb „kahekordsel litsentsimisel“ (*dual licensing*). Kahekordse litsentsimise termin on laenatud Open Source'ilt (avatud lähtekoodilt) ja tähendab seda, kuidas ühte toodet on võimalik erinevatel tingimustel nii müüa, kui vabalt jagada. Pilootprojekt rakendab antud kontseptsiooni e-raamatutel järgmiselt: raamatukogud aitavad kirjastustel digitaliseerida teavikuid ja vastutasuks saavad korralikud laenutingimused. Projekti esimeses osas maksavad raamatukogud 25 raamatu digitaliseerimise eest, edaspidi saadakse need raamatud laenutamiseks kindla tasu eest 11 aastaks. Lisaks on kirjastaja nõus uued e-raamatud tegema raamatukogule kättesaadavaks kohe peale nende ilmumist (Eder 2012).

Norras on vastu võetud riiklik raamatukogude strateegia, kus võrdsete partneritena osalevad nii kirjastajad, kirjanikud kui ka raamatukoguhoidjad. Riigis, kus on suhteliselt väike turg,

vaadeldakse e-raamatute müüki ja e-raamatute laenutust raamatukogudes võrdväärsel alusel ja võrdsete partneritena. Raamatukogu on ostetud e-raamatute omanik ja e-raamatuid on võimalik lugeda kõikide e-lugeri tüüpidega. (Ummer 2011)

2.1.5 E-raamatud teiste Euroopa riikide rahvaraamatukogudes

2012. aasta juuli seisuga laenutab 71% Inglismaal rahvaraamatukogudest e-raamatuid, Walesis on see protsent 81%, Šotimaal 57%. Inglismaa suurim partner e-raamatute laenutamisel on OverDrive. 2011. aastal hakkasid OverDrive vahendusel e-raamatuid laenutamiseks pakkuma ka Põhja-Iirimaa rahvaraamatukogud (CILIP 2012a). Kuigi Inglismaa raamatukogud laenutavad e-raamatuid, ei ole raamatukogus kättesaadavad 85% e-raamatute nimetusi (*E-books mean ...*2013)

Saksamaa neljas rahvaraamatukogus (Hamburgis, Kölnis, Münchenis ja Würzburgis) käivitas 2007. aastal esimese veebipõhise laenutuse „Onleihe“ ekz.bibliotheksservice GmbH tütarfirma DiViBib GmbH (vt lisa 7). Praegu on e-raamatuid laenutavate raamatukogude arv ületanud 300 ja jätkuvalt suureneb. DiViBib raamatukogud hangivad teavikuid nii individuaalselt kui ka pakettidena, millel on DiViBib hangitud relevantssed kirjastajate litsentsid. Reeglina võimaldab litsents ühte teavikut korraga laenutada ühele lugejale. Digitaalsete õiguste haldamise süsteem tagab seda, et peale laenutähtaja möödumist kaob juurdepääs e-raamatule, samuti on see mõeldud kaitsmaks e-raamatut omavolilise kopeerimise eest (Gerard 2011). 2011. aastal käivitati e-laenutuse rakendus Apple iOS operatsioonisüsteemidele, sellele järgnes rakendus Android seadmetele (O’Leary 2011).

Hispaania raamatukogudele pakub e-laenutuse teenust riigi kolme suurima kirjastaja loodud Librandi platvorm. Kasutatakse mudelit, kus raamatukogu ostab ühe aasta kehtiva litsentsi iga 12 registreeritud kasutaja kohta. Aasta möödumisel on vajalik litsentsi uuendamine. Laenuperiood lugejatele on 21-30 päeva ja laenutada saab korraga rohkem kui ühe raamatu (Lionetti 2012). Raamatute lugemiseks on kaks võimalust: laadida oma seadmesse või lugeda veebipõhises lugemiskeskkonnas.

2.1.6 E-raamatud Eesti rahvaraamatukogudes

Eestis on hetkel kaks e-raamatuid laenutavat rahvaraamatukogu: Tallinna Keskraamatukogu ja Tartu Linnaraamatukogu.

Tallinna Keskraamatukogu teenindusdirektori Triinu Seppami sõnul alustas Tallinna Keskraamatukogu e-raamatute laenutamisevõimaluste otsimist 2009. aastal. Raamatukogu sooviks oli lisaks klassikalisele kirjandusele tasuta laenutada ka eesti kirjandust, millele veel kehtib autoriõigus. Ettevalmistuse perioodil suheldi kirjastustega, et uurida nende valmisolekut toota e-raamatuid ning nende suhtumist e-raamatute laenutamisse. Kirjastused jäid seisukohale, et e-raamatuid hakatakse müüma ainult eraisikutele. Väljapakutud erinevate e-laenutuste versioonidest pooldati enim siduskeskkonda (*online keskkonda*), kus ei oleks võimalik faili oma arvutisse alla laadida. Tõdeti ka seda, et hetkel selline keskkond puudus. Kuna ei leitud sobivat tarkvara, siis otsustati see luua ise, selleks saadi toetust Kultuuriministeeriumilt, Tallinna linnalt ja Hasartmängumaksu Nõukogult (2012, lk 19).

Tallinna Keskraamatukogu internetipõhine e-raamatute laenamis- ja lugemiskeskond ELLU (vt lisa 8) avati 2012. aasta jaanuaris. Olemasolevate e-raamatutega saavad tutvuda kõik huvilised, kuid laenata ja lugeda saavad neid siiski ainult Tallinna Keskraamatukogu lugejad, kes on ennast ELLU kasutajaks vormistanud. E-raamatute laenamisel kehtivad samad põhimõtted kui paberramatute laenamisel. Kui raamatukogu on ostnud e-teavikule kaks litsentsi, siis saab samaaegselt seda e-raamatut laenata ja lugeda kaks inimest. Lugeja saab e-teavikule tähtajalise juurdepääsu ja tagastamistähtaaja möödumisel kaob lugejal automaatselt e-raamatu lugemise võimalus. E-raamatut on võimalik tagastada ka enne tagastamistähtaega. (Tallinna Keskraamatukogu 2012a)

ELLU-s laenutatavad raamatud on ostetud Eesti Digiraamatute Keskusest, kes on saanud kirjastustelt ja autoritelt nõusoleku Tallinna Keskraamatukogule e-raamatuid müüa ja neid laenutada (Seppam 2012). Tallinna Keskraamatukogu poolt Kultuuriministeeriumile esitatud 2011. aasta tegevuse aruande järgi (2012b lk 22) ostis 2011. aastal Tallinna Keskraamatukogusse 146 nimetust e-raamatuid kokku 322 eksemplari (litsentsi), millest 19 nimetust oli teadmiskirjandus (kokku 37 eksemplari) ja 127 nimetust ilukirjandus (kokku 285 eksemplari). 2012. aasta aprilli seisuga oli laenutamiseks 208 erinevat nimetust e-raamatuid, eksemplare oli 691 (Seppam 2012). Hetkel on ELLU-s võimalik laenutada 499 erinevat nimetust, neist 22 on venekeelsed.

Tartu Linnaraamatukogu alustas e-lugeri laenutamist 2011. aastal. Selleks soetati Tartu linnavalitsuse sihtotstarbelise toetuse abil 6 Elonex lugerit. Esialgu paigaldati igale lugerile sama valmispakett e-raamatutest. Alustati eksperimendi korras, võimaldamaks oma kasutajaile (ja ka töötajaile) esimest tutvust e-raamatutega ja e-lugeritega. Materjalide valikul on esialgu piiratud autoriõiguste kaitse alt vabade nimetustega. Osa nimetusi on ise digiteeritud (nt. A. H. Tammsaare „Tõde ja õigus“ 1.-2. köide), abi on saadud ka Kirjandusmuuseumi Kreutzwaldi sajandi projektist. Lugerite valikul osutusid oluliseks epub-, pdf- ja fb2-vormingute tugi (viimase kasutus levinud vene raamatute puhul), lisaks mälupulga tugi, et tulevikus saaks lugeja laenutada ainult soovitud kirjandust. (Olonen 2011)

Kui algselt laenutati e-lugereid 7 päevaks, siis aprillist 2012 pikendati laenutähtaega 21 päevani. Lugeja saab e-lugeri kaasa kaitseümbrise, juhtme, adapteri ja kasutuseeskirja. Lugeriga laenutatakse jätkuvalt eesti kirjandust, lisandunud on väiksemas mahus maailmaklassika teoseid, mille autoriõigused on ammendunud, st autori surmast on möödunud rohkem kui 70 aastat. Lugejatel on võimalus laenutada lugereid ka isiklike e-raamatute lugemiseks (Tartu Linnaraamatukogu 2012). Lugeja saab 15-minutilise väljaõppe ja kaasa kasutusjuhendi (lisaks pakutakse telefonituge). Laenamiseks peab lugeja alla kirjutama e-lugeri laenutuse vormile, mingit tagatist lugejalt ei nõuta. Seni on seadmeid korrektselt kasutatud, tagasiside on olnud positiivne (Olonen 2011). Praeguseks on e-lugeri valik laienenud – lisandunud on 2 Kindle Touch e-lugeri ja 2 Sony Reader PRS-T1 ning 1 Nook Simple Touch e-luger.

2.2 E-raamatute soetamise ja laenutamise mudelid

Kasutusel on vähemalt kolm ärimudelit e-raamatute soetamiseks: omandipõhine mudel (teavik ostetakse välja), juurdepääsupõhine mudel (püstitasuga), kasutusepõhine mudel (laenutuste arvu põhjal makstav tasu), mida on võimalik omavahel mitmel erineval moel kombineerida. Omandipõhise mudeli puhul ostab raamatukogu e-raamatu välja. Laenutada saab nii mitu eksemplari, kui raamatukogu on soetanud. Juurdepääsupõhise mudeli puhul maksab raamatukogu kindlat tasu juurdepääsu eest e-raamatute kollektsioonile. Tasu jääb samaks, sõltumata laenutatud eksemplaride või laenutuskordade arvust. Kasutusepõhise mudeli puhul sõltub hind otseselt laenutuste arvust. Mida rohkem raamatut laenutatakse, seda rohkem makstakse ka kirjastajale, kompenseerides seeläbi raamatu müügi potentsiaalset vähenemist (Petersen 2011).

E-raamatute laenutamisel kasutavad raamatukogud erinevaid lähenemisi: allalaetavad e-raamatud, veebibrauseri põhised e-raamatute lugemiskeskonnad või eelsalvestatud raamatud e-lugeril.

OverDrive, rahvaraamatukogude suurimaid partnereid e-laenutamisel, pakub liitunud raamatukogude lugejatele 2 erinevat võimalust e-raamatute lugemiseks: allalaetavaid raamatuid ja võimalust lugeda e-raamatuid veebibrauseripõhises lugemiskeskkonnas (vt lisa 3). Veebibrauseripõhine OverDrive Read on uus teenus, mida firma tutvustas 2012. aasta juunis. OverDrive Read toetab mõlemat, nii internetiühendusega (*online*) kui ka internetiühenduseta (*offline*) lugemist (OverDrive 2012). Nii allalaetavad raamatud kui ka veebibrauseri keskkonnas loetavad raamatud on varustatud ajalise piiranguga – laenutamistähtaja möödumisel fail kas kustub seadmest või muutub lugemiskeskkonnas lugejale kättesaamatuks.

2012. aasta seisuga 24% USA rahvaraamatukogudest laenutas e-lugereid koju, 4% laenutas e-lugereid raamatukogusiseseks kasutamiseks. Rohkem kui 1/3 USA rahvaraamatukogudest kaalus e-lugerte laenutamist. 2/3 e-lugereid laenutavatest rahvaraamatukogudest laenutas e-lugereid koos sinna eelnevalt salvestatud raamatutega (*E-book usage...* 2012).

2.3 Kirjastuste hoiakud e-raamatute laenutamise suhtes

E-raamatute laenutamise üks suuremaid probleeme on kirjastuste vastumeelsus. Enamus kirjastusi on seadnud tingimused, mille korral nad on nõus oma e-raamatuid raamatukogudele laenutamiseks müüma. Osa kirjastusi ei luba siiani raamatukogudel osta laenutamiseks e-raamatuid.

USA üks kuuest suurest kirjastajast, kirjastus Random House korrigeeris 2012. aastal hindu, alandades osa e-raamatute hindu, kuid tõstes teiste e-raamatute hinda, kuid hetkel ei kohalda raamatukogudele ühtegi erireeglit, müües raamatukogudele laenutamiseks kõiki e-raamatuid. Teine suur kirjastus Hachette müüb raamatukogudele ainult vanemaid e-raamatuid (Vinjamuri 2012). Samuti tõstis kirjastus oktoobris 2012 e-raamatute hinda raamatukogudele 220 %. Kirjastuse esindaja Sophie Cottrell põhjendas seda sammu sellega, et e-raamat ei kulu ja selle tõttu ei vaja perioodilist väljavahetamist nagu paberramatud. Laenutuskordade piirangut ei ole kirjastus seadnud (Owen 2012). Kirjastus Simon & Schuster ei müü hetkel raamatukogudele e-

raamatuid, kuna ei ole jätkuvalt leidnud mudelit, mis neid rahuldaks. Kirjastus Macmillan teatas 2012. aastal, et on välja töötamas mudelit oma e-raamatute raamatukogudele müümiseks (Vinjamuri 2012). Jaanuaris 2013 andis kirjastus teada oma laenutusmudeli valmimistest. Nende mudeli järgi saab raamatukogu peale ostmist laenutada raamatuid kas 2 aastat või 52 korda. See mudel käivitatakse 2013. aasta esimese kvartali jooksul (Macmillan 2012).

HarperCollins müüb raamatukogudele e-raamatuid mitmete vahendajate kaudu. Osadele e-raamatutele on kehtestatud 26 laenutuskorra piirang, pärast seda peab raamatukogu e-raamatu uuesti ostma. Kirjastus Penguin on teinud e-raamatud raamatukogudele kättesaadavaks pool aastat peale raamatu ilmumist. E-raamatu hind on trükitud raamatu hinnaga võrdne ning ostetud e-raamatud on kättesaadavad raamatukogule laenutamiseks 1 aasta jooksul alates ostuhetkest, peale aasta möödumist peab neid uuesti ostma (Vinjamuri 2012).

27. märtsil 2013 teatas kirjastus Penguin, et taas muudetakse tingimusi, mille korral saavad raamatukogud nende e-raamatuid laenutada. Siiani uutele e-raamatutele kehtinud 6-kuune embargo tühistatakse, muud tingimused jäävad samaks. Alates 2. aprillist 2013 on raamatukogudel võimalik osta ja laenutada e-raamatuid niipea, kui kirjastus on välja andnud raamatu kõvakaanelise eksemplaari (Enis 2013). 2013. aasta alguses oli kirjastus Simon & Schuster ainuke USA 6 suurest kirjastajast, kes ei võimaldanud raamatukogudel oma e-raamatuid laenutada. 15. aprillil teatas kirjastus, et on alustanud koostööd New Yorgi rahvaraamatukoguga (*New York Public Library*) e-raamatute laenutamiseks. Laenutamisel kasutatakse mudelit, kus raamatukogu soetatud e-raamatuid võib 1 aasta jooksul laenutada piiramatult kordi, mille järel tuleb e-raamatuid uuesti osta. Lisaks on loodud võimalus osta e-raamatuid otse raamatukogu kodulehelt (*S&S offers...* 2013).

Kui Taani suuremad kirjastajad lubavad raamatukogudel e-raamatuid laenutada 1 raamat korraga, nelja laenutuskorra järel tuleb teavik uuesti osta (Niegaard 2013), siis Norras võtavad kirjastajad raamatukogusid võrdse partnerina – raamatukogu poolt soetatud e-raamatud on raamatukogu omand ja neid võib vabalt laenutada. Rootsi kirjastajad on aga arvamusel, et kaudselt on raamatukogud süüdi selles, et raamatuid ostetakse vähem. Sellest lähtuvalt on just kirjastajad need, kes valivad, milliseid e-väljaandeid võib raamatukogu välja laenata (Ummer 2011). Inglismaa kirjastajad leiavad, et raamatukogud tohivad laenutada e-raamatuid ainult juhul, kui e-raamatu laadimine seadmele toimub raamatukoguruumides, mitte läbi võrguteenuse. (CILIP 2012b).

Kirjastajad näevad e-laenutust ohuna nende äridele, tuntakse muret, et laenutamine võib viia piraatkoopiate levikule, mis omakorda mõjutab e-raamatute müüki. See on ka Eesti kirjastajate põhimure. Kuna Eesti raamatuturg on eriti väike, siis on kirjastajatele, eelkõige väiksematele, oluline iga müüdud eksemplar. Suuremate kirjastajate – Eesti Digiraamatute Keskus (EDRK) ja Digira – suhtumine e-raamatute laenutamisse on siiski pigem positiivne.

2.4 IFLA seisukoht

Aprillis 2013 avaldas Rahvusvaheline Raamatukoguühingute ja -asutuste Liit IFLA raamatukogude e-laenutamise põhimõtted (*IFLA Principles for Library eLending*). IFLA põhimõtted põhinevad eeldusel, et raamatukogudel ja kirjastajatel ning autoritel on vaja läbi rääkida erinevad e-raamatute litsentsimise tingimused raamatukogudele (IFLA 2013). Edukad läbirääkimised hõlmavad endas kõikide osapoolte vajaduste arvestamist ja nõuavad lahendust, millega kõik osapooled oleksid nõus. Raamatukogudele ei ole vastuvõetav olukord, kus kirjastaja või autor keelab raamatukogudel soetada oma fondi täiendamiseks e-raamatuid, mis on kaubandusvõrgus kõikidele saadavad.

IFLA on seisukohal, et autoritelt ja kirjastajatelt raamatukogudele e-raamatute kättesaadavaks tegemine peab olema määratletud õigusaktidega (IFLA 2013). IFLA raamatukogude e-laenutamise põhimõtetes (*IFLA Principles for Library eLending*) pandi kirja 5 punkti (*ibid*):

- Raamatukogudel peaks olema võimalik litsentsi alusel kasutada või osta kõiki kaubandusvõrgus kättesaadavaid e-raamatuid tingimustel, mis sõltuvad teose iseloomust ja sellest, millised õigused on antud raamatukogudele ja nende kasutajatele, nagu näiteks:
 - Samaaegsete kasutajate arv
 - Periood, mille jooksul raamatukogudel on võimalik e-raamatuid laenutada
 - Võimalus osta raamat välja ja tagada sellele alaline juurdepääs
 - Piirang laenutuste arvule
 - Avaldamise kuupäev ja müüki jõudmine (Kirjastajad ei peaks kehtestama uute raamatute nimetustele embargot)

- Tulenevalt sellest, et autoriõigust tunnistavad nii raamatukogud kui isikud, kellele autoriõigus kuulub, peab iga raamatukogule antud e-raamatu litsentsi saamise või ostu võimalus vastama autoriõiguse nõuetele ning võimalikele eranditele, mida kehtiv õigus raamatukogudele ja nende kasutajatele teeb, näiteks:
 - Võimaldada kopeerida osa tööst
 - Juhul, kui on ostetud alalise juurdepääsuga e-raamat, peab saama muuta formaati
 - Võimaldada raamatukogude vahelist laenutust (RVL)
 - ümber-vormindada tööd, et võimaldada trükkimist
- Raamatukogust laenutatavaid e-raamatuid peaks saama kasutada kõikidel enimlevinud e-lugeritel
- Raamatukogudel ja raamatukogu kasutajatel peab olema võimalik kontrollida isikliku informatsiooni – nagu lugemiseelistused – kasutamist
- Kui kirjastajad, autorid ja/või edasimüüjad piiravad raamatukogude ligipääsu e-raamatutele, tuleks see ligipääs riigi õigusaktidega mõistlikel tingimustel ette näha.

Nendest põhimõtetest saaksid raamatukogud lähtuda e-raamatute laenutusmudelite väljatöötamisel ning e-raamatute laenutamisel.

3 KÜSITLUS LUGEJATE HOIAKUTEST E-RAAMATUTE JA E-LUGERITE SUHTES NING LAENAMISE KOGEMUSTEST

Käesoleva töö eesmärk on uurida Eesti suuremate rahvaraamatukogude lugejate hoiakuid e-raamatute ja e-lugeri suhtes ning laenamise kogemusi.

3.1 Uuringu metoodika

Käesoleva töö empiirilises osas on kasutatud kvantitatiivset uurimismeetodit. Andmete kogumiseks kasutati ankeetküsitlust (vt Lisa 1), mis koostati Google Docs keskkonnas, ning selle täitmine toimus elektrooniliselt. Ankeet koosnes 23 küsimusest. Tegemist oli poolstruktureeritud küsimustikuga, mis koosnes kolme tüüpi küsimustest: skaaladel põhinevatest küsimustest, valikvastustega ja avatud küsimustest.

Ankeet sisaldas järgmisi uurimisaspekte:

- 1) e-raamatute kasutussagedus;
- 2) hinnangud e-raamatute sisu kujunduse kohta;
- 3) e-raamatute lugemise eelistused;
- 4) senised kogemused e-raamatute laenutamisel.

Ankeetküsitlus viidi läbi perioodil 27. märts – 10. aprill 2013. a. Küsitluse läbiviimisel tehti koostööd Tallinna Keskraamatukoguga ja Tartu Oskar Lutsu nimelise Linnaraamatukoguga. Nende raamatukogude valimise põhjuseks on asjaolu, et tegemist on Eesti rahvaraamatukogudega, kes pakuvad oma lugejatele laenamiseks e-raamatuid ja e-lugereid. Küsitluse sihtrühmaks olid raamatukogude lugejad, kes on lugenud, ostnud või laenanud e-raamatuid. Raamatukogud jagasid küsitlust oma veebilehtedel, lisaks oli Tallinna Keskraamatukogu lisanud küsitluse lingi e-raamatute lugemis- ja laenamiskeskkonnas ELLU. Samuti jagasid mõlemad raamatukogud küsitlust ka sotsiaalvõrgustikus Facebook.

Ankeetküsitlusele laekus 70 vastust. Kui arvestada võimalikku vastajate arvu, siis on vastuste hulk tagasihoidlik. Vastajate arv oluks suurem, kui küsitluse linki oleks olnud võimalik jagada ELLU esilehel, kahjuks aga ei olnud see võimalik, kuna see tähendaks raamatukogule täiendavaid rahalisi väljaminekuid. Praegune küsitluse lingi asukoht oli raskesti leitav. Saabunud vastuste arvu põhjal ei saa teha laiaulatuslikke järeldusi, kuid mingi lugejapoolse arvamuse annab see küsitlus siiski.

Vastuste analüüsimiseks kasutati andmetöötlusprogrammi SPSS 14.0 (Statistical Package for Social Sciences for Windows) ja tabelitöötlusprogrammi Microsoft Excel 2010.

3.2 Küsitluse tulemused

3.2.1 Küsitlusele vastanute iseloomustus

Ankeetküsitlusele vastanutest oli naisi 60 (86%) ja mehi 10 (14%). Tallinna Keskraamatukogu kasutajatelt laekus 40 täidetud ankeeti, Tartu Linnaraamatukogu kasutajatelt 27, 3 kasutajat kasutasid mõlemat raamatukogu. Vanuseliselt on enim esindatud 30-39 aastased ja 20-29 aastased, keda oli vastavalt 25 ja 21 (vt *tabel 1*). Järgnevad 40-49 ja 50-59 aastased, keda oli võrdselt 10 vastajat, üle 60 aastaseid vastajaid oli 3 ja alla 19 aastaseid vastajaid oli 1.

Mõnevõrra ootamatu on alla 19 aastaste vastajate vähene osakaal, kuna eeldati, et just nemad on e-raamatute aktiivsemad kasutajad. Põhjuseks võib olla see, et erinevatel põhjustel ei jõudnud küsitlus nendeni. Arvestades ELLU registreeritud kasutajate arvu oodati Tallinna Keskraamatukogu lugejate suuremat osakaalu. Oodatust väiksema osakaalu arvab autor tulenevat sellest, et olles juba ELLU kasutaja, minnakse lugemiskeskonda otse, mitte läbi Tallinna Keskraamatukogu veebilehe, kus aga oli viide küsitlusele.

70 vastanust 45 (64%) olid laenanud e-raamatuid või e-lugereid, nendest omakorda 21 (47%) olid ka ostnud e-raamatuid. Kõikidest vastajatest olid e-raamatuid ostnud 29 vastanut, mis moodustab 41% kõikidest vastanutest. Nagu küsitluse tulemustest näha, on peaaegu pooled e-raamatute laenajatest e-raamatuid ostnud. Kuna tegemist oli üldise küsimusega, siis ei saa kindlaks teha, kui suur oli eestikeelsete või võõrkeelsete raamatute osakaal.

Tabel 1: Vastajate vanuseline jaotus.

Vanus	vastajaid kokku	Tallinna Keskraamatukogu	Tartu Linnaraamatukogu	Mõlema raamatukogu kasutajad
...-19	1	1	0	0
20-29	21	11	8	2
30-39	25	16	9	0
40-49	10	5	4	1
50-59	10	5	5	0
60-...	3	2	1	0
Kokku	70	40	27	3

3.2.2 Vastajate eelistused, hoiakud ning hinnangud e-raamatutele

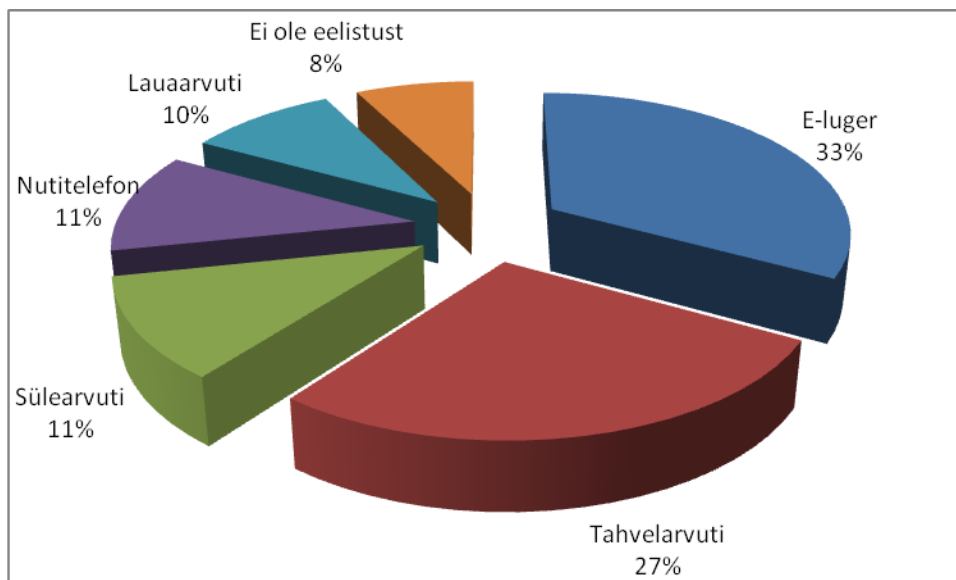
Lugemisel eelistab 54% vastanutest trükitud raamatut, eelistus puudub 40% ja ainult 6% vastanutest eelistavad e-raamatut (vt. tabel 2). Tulemus on mõningal määral ootuspärane, kuna e-raamatu puhul on tegemist suhteliselt uue raamatu formaadiga, mis ei ole veel laialdast kasutamist leidnud.

Tabel 2: Raamatu formaadi eelistus

	Vastajate arv	Vastajate %
Trükitud raamat	38	54%
E-raamat	4	6%
Ei ole eelistust	28	40%
Kokku	70	100%

Küsimusele, kus uuriti e-raamatute lugemiseks kasutatavate seadmete eelistust, oli võimalik anda mitu vastust. Vastuste analüüsimisel selgus, et 82% kõigist vastanutest eelistab kaasaskantavaid e. portatiivseid seadmeid. E-raamatu lugemiseks eelistab 33% vastanutest e-lugurit, sellele järgneb 27% tahvelarvuti (vt. Joon. 2). Võrdselt 11% kasutajatest eelistab e-raamatute lugemisel

sülearvuteid ja nutitelefone, 10% eelistab e-raamatute lugemisel lauaarvutit, 8% vastajatest ei olnud eelistust.



Joonis 2: E-raamatute lugemisel kasutatavate seadmete eelistus.

E-raamatute lugejatele on oluline see, et e-raamatutele pääsetakse ligi iga võimalusel, sõltumata internetiühenduse olemasolust. Küsitluse tulemuste analüüs toetab seda väidet. Küsimusele „Kas Teie jaoks on oluline võimalus lugeda e-raamatut internetiühenduse puudumisel?“ vastas ülekaalukas osa ehk 60 vastajat (86%) jaatavalt. Mitteoluliseks pidas seda võimalust 13% ehk 9 vastajat, 1 korral jäeti sellele küsimusele vastamata.

Analüüsides e-raamatute lugemise sagedust selgub, et 36% (25 vastanut) loeb e-raamatuid harvemini kui kord kuus (vt. tabel 3). Paar korda nädalas loeb e-raamatut 16 vastanut ehk 23%, iga päev või peaaegu iga päev 15 vastanut, mis moodustab 19% kõikidest vastanutest. Raamatukogude lõikes jääb protsentuaalne vahetegur üldjoontes samaks. Tallinna Keskraamatukogu kasutajatest loevad e-raamatuid harvemini kui kord kuus 38% vastanutest (15 isikut), iga päev või peaaegu iga päev ja paar korda nädalas võrdse 23% (9 isikut) ning paar korda kuus loeb e-raamatuid 15% vastanutest (6 isikut). Tartu Linnaraamatukogu kasutajatest luges e-raamatuid harvemini kui kord kuus 33% (9 isikut), iga päev või peaaegu iga päev 22%, iga nädal ning kord kuus luges e-raamatuid samuti võrdse 22% vastanutest. Üks vastaja jättis sellele küsimusele vastamata.

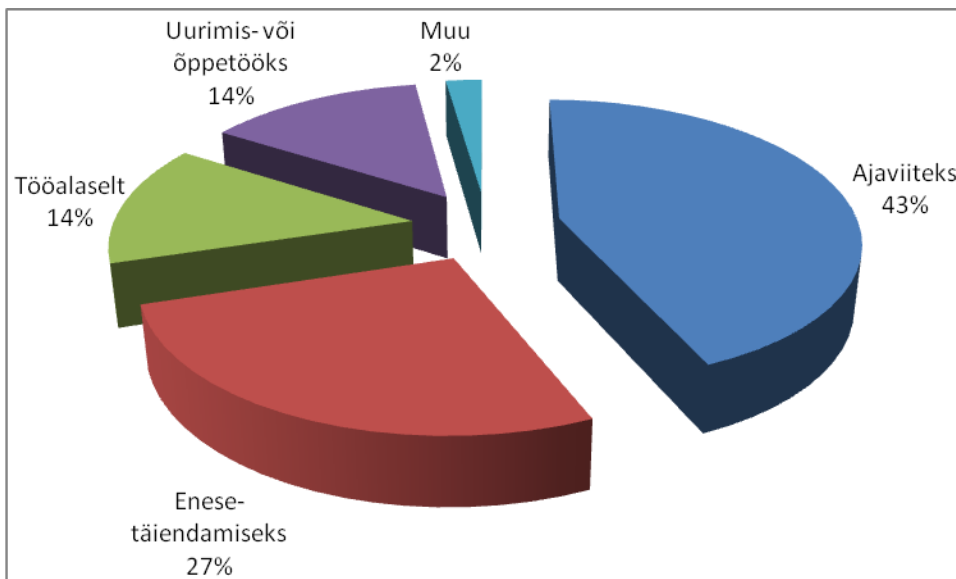
Kuna varem ei ole uuritud raamatukogude kasutajate e-raamatute lugemise sagedust, siis ei ole võimalik välja tuua võrdlusi eelnevate aastatega. Siiski arvestades e-raamatute müüginumbrite iga-aastast kasvu, võib öelda, et e-raamatuid loetakse aina sagedamini, ja seda ka raamatukogudes.

Tabel 3: E-raamatute lugemise sagedus

Lugemise sagedus	vastajaid kokku	Tallinna Keskraamatukogu	Tartu Linnaraamatukogu	mõlema raamatukogu kasutajad
iga päev/ peaaegu iga päev	15	9	6	-
paar korda nädalas	16	9	6	1
paar korda kuus	13	6	6	1
harvemini kui kord kuus	25	15	9	1
Kokku	69	39	27	3

Küsimusele, milles uuriti e-raamatute kasutamise eesmäärke, oli võimalik valida mitu vastust. Tulemuste analüüsi käigus tuli välja, et enim kasutatakse e-raamatuid ajaviiteks – 53 vastanut ja 43%, millele järgneb kasutamine enesetäiendamise eesmärgil – 35 vastanut ja 27% (vt. *Joon. 3*). Võrdselt 14% kasutab e-raamatuid tööalaselt ning uurimis- ja õppetöös. 3 vastanut märkisid e-raamatute kasutamiseks muu põhjuse. Nendeks põhjusteks olid:

- lapsele õhtujutu lugemiseks
- lugemisnaudingu saamiseks
- siis, kui paberraamatut ei ole käepärast

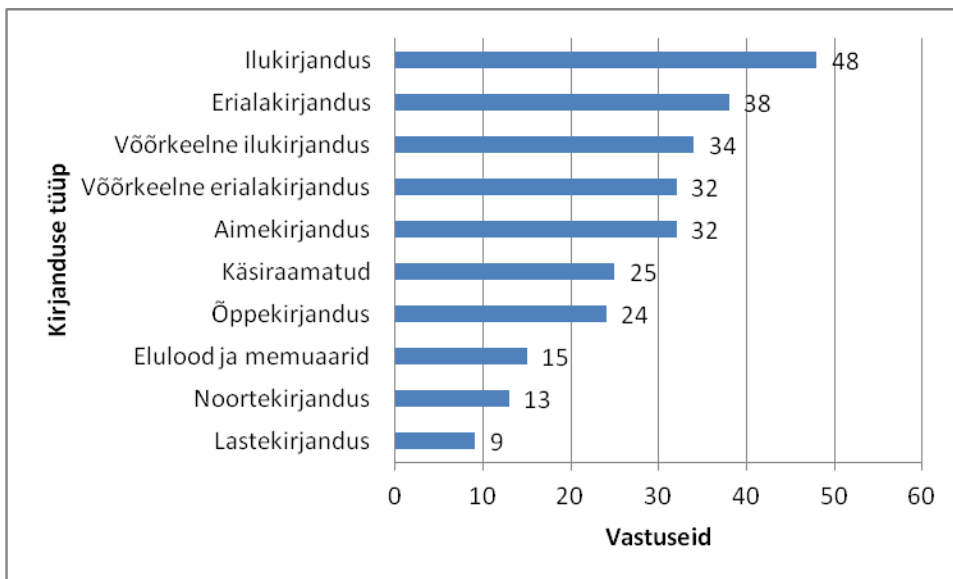


Joonis 3: E-raamatute lugemise eesmärgid

Vaadates küsitluse tulemusi, võib teha järelduse, et enamasti loetakse e-raamatuid isiklikel eesmärkidel, olgu siis meelelahutuseks või enesetäiendamiseks.

Ankeetküsitluses uuriti, millist kirjandust soovitakse lugeda e-raamatuna. Küsimusele oli võimalik anda mitu vastust. Eraldi olid välja toodud eestikeelne ja võõrkeelne kirjandus. Võõrkeelse kirjanduse all mõeldi teistes keeltes ilmunud kirjandust. Ootuspäraselt oli suur osakaal märkinud eelistuseks ilukirjanduse – 48 vastanut, mis moodustas 69% kõikidest ankeetküsitlusele vastanutest, 54% järgnes erialakirjandus – märgitud 38 korral ning 49% võõrkeelne ilukirjandus – märgitud 34 korral (vt. joon. 4). Võrdselt 32 korral (46% vastanutest) sooviti e-raamatuna lugeda võõrkeelset erialakirjandust ja populaarteaduslikku e. aimekirjandust. Mõnevõrra vähem soovitakse lugeda käsiraamatuid ja õppekirjandust – 25 ja 24 korral, protsentuaalselt vastavalt 36% ja 34%. Memuaare ja elulooraamatuid märgiti 15 korral (21%), noortekirjandust 13 (19%) ja lastekirjandust 9 korral (13%).

Vastuste analüüsist selgus, et enamasti soovivad võõrkeelset erialakirjandust lugeda need lugejad, kes loevad e-raamatuid kas tööalaselt või uurimis- ja/või õppetööks, mis oli ka ootuspärane, sest eestikeelse erialakirjanduse valik on võrreldes võõrkeelsega piiratum. Analüüsides vastajate vanust ja lugemiseelistusi, selgus, et võõrkeelset kirjandust eelistavad lugeda vastajad vanuses 20-39 aastat.



Joonis 4: Kirjanduse eelistus

Küsimuses sai eraldi valikuna välja toodud elulood ja memuaarid seetõttu, et 2012. aastal olid nii Tallinna Keskraamatukogus kui ka Tartu Linnaraamatukogus elulooraamatud ühed loetumad (Tallinna Keskraamatukogu 2013, Tartu Linnaraamatukogu 2013). Siiski selgus küsitluse tulemuste analüüsimisel, et antud küsimustikule vastanud tunnevad keskmisest vähem huvi antud kirjandusvaldkonna vastu. Mõnevõrra üllatusena tuli noortekirjanduse vähene osakaal, siiski võib seda põhjendada sellega, et küsitlusele vastanute seas oli noori vähe (kuni 19 aastaseid kõigest 1 ning vanuses 20-29 21 vastaja). Samuti võib põhjuseks olla ka see, et tänapäeval loevad paljud raamatuid ka võõrkeeltes ja võisid antud küsitluses märkida eelistusena hoopis võõrkeelset kirjandust, mõeldes selle all ka noortekirjandust.

Lisaks lugemiseelistustele sooviti teada vastajate üldist hinnangut e-raamatutele. Vastuste analüüsimisel selgus, et enamasti ollakse e-raamatu materjali kujundusega rahul või ei peeta seda oluliseks (vt. tabel 4). Kõige vähem oldi rahul tabelite esitlusega (20% pigem ei ole rahul, 1% ei ole rahul) ja kõige rohkem kirjatüübi ja tähe suuruse valikuga (14% rahul ja 63% väga rahul). Samuti olid vastajad rahul e-raamatute materjali kujundusega/paigutusega (11% rahul, 61% pigem rahul) ja pealkirjade kujundusega/paigutusega (11% rahul, 57% pigem rahul). Vaadates hinnanguid piltide ja tabelite esitlusele, võib öelda, et nendega ollakse pigem rahul (vastavalt 43% ja 40%) või ei peeta oluliseks (33% ja 32%). Siiski on ka rahulolematust nendega suurem kui teiste välja pakutud kujunduselementidega. Autori arvates võib see tuleneda sellest, et kuna ilukirjanduslikes teostes esineb tabeleid pigem harva, siis on arvatavasti just see põhjuseks, et

tabelite esitlust ei peeta oluliseks. Seost tabelite ja piltide esitamisega rahuloluga ja e-raamatu lugemise eesmärgiga ei tuvastatud.

Tabel 4: Rahulolu e-raamatu materjali kujundusega/paigutusega

	Rahul	Pigem rahul	Ei pea oluliseks	Pigem ei ole rahul	Ei ole rahul
	%	%	%	%	%
E-raamatute materjali kujundusega / paigutusega	11%	61%	16%	9%	3%
Pealkirjade kujundusega / paigutusega	11%	57%	22%	9%	1%
Kirjatüübi (šrifti/fonti) ja tähe suuruse valikuga	14%	63%	16%	4%	3%
Piltide esitlusega	10%	43%	33%	13%	1%
Tabelite esitlusega	7%	40%	32%	20%	1%

Suurem osa küsitlusele vastanutest on e-raamatute suhtes häälestatud positiivselt. Samuti suhtutakse positiivselt e-raamatute ja e-lugemise olemasolusse raamatukogus. Valdav enamus – 86% - on nõus väitega, et tulevikus eksisteerivad e-raamatud kõrvuti trükitud raamatutega (47% nõus, 39% pigem nõus), kuid ei arva, et e-raamatud on tulevikus populaarsemad kui trükitud raamatud (34% pigem ei ole nõus, 16% ei ole nõus) (vt. tabel 5). E-raamatut peab lühiajaliseks nähtuseks 7% vastanutest (1% nõus, 6% pigem nõus). Tervelt 89% kõigist vastanutest arvab, et e-raamat on heaks täienduseks trükitud raamatule (43% nõus, 46% pigem nõus). Väitega „e-raamatud soodustavad lugemist (noorte lugemisharjumust)“ nõustub 64% vastajatest (26% nõus, 38% pigem nõus), 19% ei nõustu (13% pigem ei ole nõus, 6% ei ole nõus), 17% vastanutest valis vastuseks „ei oska öelda“. Tervelt 87% kõikidest vastajatest pidas vajalikuks, et raamatukogudes oleksid lisaks trükitud raamatutele ka e-raamatud (47% nõus, 40% pigem nõus), e-lugemise olemasolusse raamatukogudes suhtus positiivselt 64% kõikidest vastajatest (27% nõus, 37% pigem nõus).

Tabel 5: Hoiakud e-raamatute suhtes

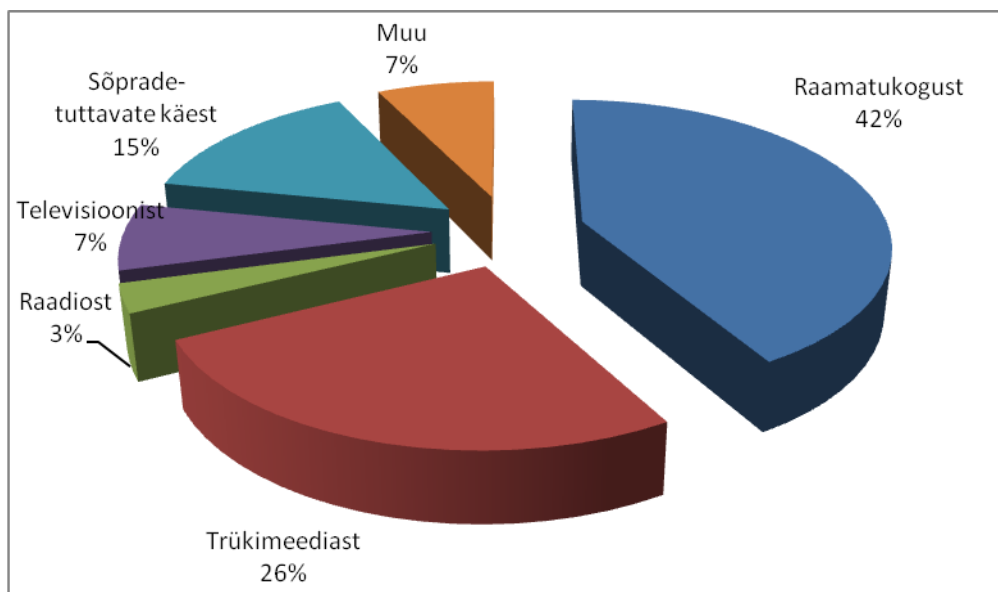
	Nõus	Pigem nõus	Ei oska õelda	Pigem ei ole nõus	Ei ole nõus
E-raamatud eksisteerivad tulevikus kõrvuti trükitud raamatutega	47%	39%	3%	7%	4%
E-raamatud on tulevikus populaarsemad kui trükitud raamatud	7%	19%	24%	34%	16%
E-raamatud on lühiajaline moenähtus, millel ei ole tuleviku	1%	6%	19%	37%	37%
E-raamatud on hea täiendus trükitud raamatutele	43%	46%	7%	1%	3%
E-raamatud soodustavad lugemist (noorte lugemisharjumust)	26%	38%	17%	13%	6%
Raamatukogus peavad olema lisaks trükitud raamatutele ka e-raamatud	47%	40%	4%	7%	2%
Raamatukogus peavad olema laenutamiseks e-lugered	27%	37%	21%	9%	9%

3.2.3 E-raamatute laenamise hoiakute ja kogemuste analüüs

Kaks Eesti suuremat rahvaraamatukogu on valinud erineva lähenemise e-raamatute laenutamiseks. Tartu Linnaraamatukogu laenutab e-lugereid ning Tallinna Keskraamatukogu pakub veebipõhist e-raamatute laenutamist. Mõlema raamatukogu tegemisi on kajastatud meedias, siiski oli nende vastanute osakaal, kes said e-raamatute laenamise võimalusest teada meedia kaudu 36% (26% trükimeediast, 7% telemeediast ja 3% raadiomeedias) (vt. *Joon. 5*). Raamatukogust (raamatukogu kodulehelt, raamatukogu töötajatelt jms) said e-raamatute/e-lugerte laenutamisest teada 42% vastanutest, sõprade-tuttavate käest 15%, muu allika märkis 7% vastanutest. Muudeks allikateks oli märgitud:

- sotsiaalmeedia (Facebook) – 2 korral
- internet – 3 korral
- küsimustik – 2 korral

Raamatukogude lõikes jäi protsentuaalne vahekord üldjoontes samaks.



Joonis 5: Infokanalid, mille vahendusel saadi teada e-raamatute laenamise võimalusest

Küsitluse tulemuste analüüsist võib järeldada, et kuigi meedia on e-raamatute laenutamise teemat käsitlenud, saab siiski lugeja laenutamise võimalusest teada eelkõige raamatukogust. Autorile oli ootamatuks see, et kuigi e-raamatute laenutamine on olnud võimalik juba üle aasta, leidsid neid, kes veel ei teadnud sellest võimalusest.

Alati on saanud soovitud e-raamatut/e-lugeri laenata kõigest 12% vastajatest. Põhjendus, miks ei saanud soovitud teavikut laenata, oli järjekord (43%), raamatukogu ei olnud soovitud teavikut soetanud (35%), ning muu põhjus (22%). Kuigi autor oli palunud täpsustada, mis oli põhjuseks, tegid seda ainult 2 vastajat. Nende põhjendused (muutmata kujul):

„Tahtsin oma lugerisse laadida, aga näed ei saagi. Sellepärast ei laenutanudki.“

„Ei saanud lugerisse laadida.“

Ankeetküsitlusele vastanute käest sooviti teada arvamusi ning kogemusi hetkel kasutuses olevate e-raamatute laenutamise mudelite kohta. Küsimustele, mis puudutasid Tallinna

Keskraamatukogu e-raamatute laenamis- ja lugemiskeskonda ELLU, laekus 40 vastust. ELLU kasutajate üldine suhtumine lugemiskeskonda on pigem positiivne. Väitega, et ELLU on lihtne ja arusaadav, on nõus 13 ja pigem nõus 23 vastajat, mis moodustab 89% kõikidest vastajatest (vt. tabel 6). Väitega, et ELLUt on mugav kasutada, nõustunute arv on siiski juba märgatavalt väiksem – 28 vastajat (67%) kõikidest vastanutest (9 nõus, 18 pigem nõus). Enim ollakse rahulolematud kirjanduse valikuga – 18 vastajat, (ei ole nõus – 4, pigem ei ole nõus – 14 vastanut), mis on 45%. Kasutajate jaoks on oluline nii e-raamatu teksti välimuse muutmine (13 nõus, 17 pigem nõus) kui ka laenatud raamatu automaatne tagastamine (24 nõus, 6 pigem nõus). Järjehoidja kasutamise võimalus on 30 vastanu arvates oluline (24 nõus, 6 pigem nõus).

Tabel 6: Arvamused e-raamatute laenamis- ja lugemiskeskonna ELLU kohta.

	Nõus	Pigem nõus	Ei oska öelda	Pigem ei ole nõus	Ei ole nõus
ELLU on lihtne ja arusaadav	13	23	3	-	1
ELLUt on mugav kasutada	9	18	4	9	-
Olen rahul ELLU kirjanduse valikuga	4	9	9	14	4
Minu jaoks on oluline teksti suuruse ja laadi muutmise võimalus	13	17	7	3	-
Minu jaoks on oluline järjehoidja kasutamise võimalus	24	12	3	1	-
Minu jaoks on oluline raamatu automaatne tagastamine laenutähtaja möödumisel	24	6	7	3	-

Probleeme ELLU kasutamisel on kogenud 17 küsitlusele vastanut. Enim probleeme oli seotud järjehoidja kasutamisega ning raamatute aeglase laadimisega. Probleeme oli samuti seoses puuduliku (raskesti leitava) infoga ELLU kodulehel.

Järgnevalt toob autor välja vastajatepoolsed probleemikirjeldused muutmata kujul. Probleemikirjeldused on grupeeritud vastavalt nende olemusele 7 rühma:

1. probleemid järjehoidjaga,
2. e-raamatute laadimise ajaga seotud probleemid,
3. muud tehnilised probleemid,
4. ELLU kodulehe ning sellel oleva infoga seotud probleemid,

5. tagastamisega seotud probleemid,
6. seadmetega seotud probleemid,
7. ELLUs puuduvad funktsioonid.

Probleeme järjehoidjaga mainiti 6 korral:

„Mind häirib, et järjehoidja ei tööta. Kui tutvud mõne raamatu kokkuvõttega, siis tuleb jälle alustada raamatu valikuga nimekirja algusest, mitte sealt, kus raamatu lühitutvustuseks valisin.“

„Järjehoidja liigub paigast, st raamat avaneb mitte sellest kohast, kuhu see eelmisel lugemisel paigaldati.“

„Järjehoidjat pole saadud siiani tööle.“

„Järjehoidja võiks toimida ka siis, kui vahepeal raamatut kinni ei pane.“

„Järjehoidja kui selline ei toimi – pidevalt liigub paigast“

„Paraku ei toimi paljude raamatute puhul järjehoidja“

E-raamatu laadimise ajaga seotud probleemid toodi välja 5 korral. Toodud vastuseid:

„Eelmise laenutatud raamatu peatükke laadis väga pikalt (2 või rohkem minutit).“

„Mõne e-raamatu peatüki avanemise ooteaeg on olnud liiga pikk (3 kuni 7 minutit)“

„Vahel on faili laadimine aeglane, eriti kui tegemist on piltidega.“

„Liialt aeglane“

„Ipadiga hangus pidevalt teatud peatükkide juures ära“

Autori arvates tuleb vastustesse suhtuda siiski mõningase reservatsiooniga, kuna e-raamatu laadimise kiirus oleneb lisaks lugemiskeskkonnale ka kasutaja interneti kiirusest ja seadme võimsusest.

Muude tehniliste probleemide alla pani autor need probleemikirjeldused, mida ei olnud võimalik esimesse kahte rühma jagada. Nendeks probleemideks on vigased failid, teksti vormindamisest tulenevad probleemid jms.

„Raamatut saab lugeda vaid interneti olemasolul. Internetirikke ajal ei saanud raamatut lugeda, ja kui ühendus taastus, oli raamat juba tagastatud.“

„Fail ei avanenud ja hiljem selgus, et tegemist oli vigase failiga.“

„Laenatud raamat ei avane ja ei saa lugeda.“

„Häirib see, et kui muudan raamatu teksti suuruse, siis viskab raamatu algusesse.“

„Probleeme on olnud õige koha taasleidmisega, lehitsemisega, internetilevi ebaühtlusest tulenevaid (?) katkemisi. Probleeme on olnud ka ELLUsse sisselogimisega.“

Vastuste analüüsimisel pani autor tähele, et kasutajatel oli keeruline leida ELLU kodulehel neile vajaliku infot – info kas puudub, on raskesti leitav või on puudulik. Vastajate probleemikirjeldused:

„Tahan lugeda e-raamatuid WiFiga lugerist (kindle), aga paraku tekst on ka vahel lihtsalt kõik ühes pikas jorus. Kujutate ette, kui tüütu on seda siis 130. leheküljele kaabata? Tunnistan, olen veel algaja ses asjas, aga ellu kodukal puuduvad õpetussõnad, kas ja kuidas ma neid raamatuid oma lugerile sobivamaks saaksin konverteerida.“

„Ei saanud registreerida. Ei leidnud infot, kuidas ja kus saab registreeruda kasutajaks.“

„Vaatasin uuesti ELLU lehekülge ning ei leidnud sealt infot, et e-raamatut saaks laenutada, kui on olemas e-luger ning e-lugeri laenutamise võimaluse kohta.“

„Väga segaselt on raamatud jagatud grupidesse. Kui näiteks valin konkreetset noorteraamatuid, siis seal on enamus lasteraamatud, samas osad noorteraamatud mis on mõnes teises grupis, puuduvad. Näiteks T. Pratchett on ilukirjanduses ja fantaasias, aga pole ei noortega väliskirjanduses. Ja nii on veel paljude teiste raamatutega. Ei viitsi küll kõiki raamatuid läbi vaadata, et leida noortekad ülesse. Milleks siis üldse sellist jaotust teha?“

Kuigi 74% kõikidest vastajatest olid rahul e-raamatute automaatse tagastamisega laenutähtaja möödumisel, märgiti siiski probleemide hulka ka tagastus:

„Kogemata raamat läks tagastamisele ja tegevust polnud võimalik tagasi võtta“

„Tore, et tagastus käib automaatselt ja võtab ära võimaluse unustada see raamat tagastada. Samas vahest jääb mõni peatükk raamatu lõpust lugemata ja kohe pole võimalik uuesti ka

laenutada, et saaks lõpuni lugeda. Vahva oleks, kui saaks pikendada näiteks nädalaks või mõneks päevaks veel ja siis alles ei saa mõnda aega uuesti seda laenutada“

Seadmetega seotud probleemides oli enimmainitud puuduv võimalus lugeda e-raamatuid oma e-lugerilt:

„WiFi võimalusega e-lugeriga pole mugav siseneda ega raamatut lugeda.“

„Kahju, et enda e-lugeriga ei saa lugeda raamatuid. See on väga suur miinus. Takistab minu lugemismahtu tunduvalt, mis ju tegelt päris hull. Et palun pange rõhku sellele, et see võimalikuks saaks. Soomes saan ma küll mugavalt laenutada. Miks siis Eesti süsteem kehvem peaks olema.“

„Mul on olemas e-luger ning soovisin laenutada e-raamatut kuid ei saanud hakkama.“

„Sain e-raamatut lugeda ainult oma arvutis. Seda ma ei soovi. Pigem loen siis paberraamatut.“

„See pole küll probleem, aga ma eelistan lugeda e-raamatut lugerist ja seda laenutuskeskkond ei võimalda. Veebibrauserist lugemine on ääretult ebameeldiv tegevus.“

„Tore oleks, kui e-lugerist ELLU raamatuid lugedes oleks peatüki lõpus "tagasi üles" nooleke või siis jääks ülemine tööriistariba paigale. Üles tagasi kerimine on natuke tülikas. Kasutan lugemiseks Amazon Kindle't.“

Kommentaaries toodi välja ka mõned puuduvad funktsioonid, mida kasutajad sooviksid kasutada:

„Raamatute leheküljed on nummerdamata ja puudub otsing raamatu sees.“

„Sisselogimisel võiks olla minu laenatud raamatud kohe nähtaval, et saaks alustada mugavalt lugemist. See nagu iseenesestmõistetav tundub.“

„Võiks olla keele valiku võimalus Ellus. Olen otsinud, aga ei leia. Raamatute liigitus on ainult inglise keelne.“

„E-raamatute lugemise programmis ELLU pole kusagil võimalik näha, kui kaugel raamatuga oled (lk, %). Lisaks võiks olla ka võimalus raamatuid Offline'is või mõnes välises programmis lugeda. Kuigi raamatukogude rahalisi seise arvesse võttes võib see ka olla eelarvest tingitud puudus. Lisaks ELLUle olen lugenud raamatuid ka Kindle'i ja Calibre'i programmis ja viimased 2 on paindlikumad ja informatiivsemad, kuigi ka neil on puudusi.“

„Raamatute otsimise võimalused on piiratud. Näiteks saadaval olevate raamatute hulgast sobiva leidmiseks tuleb kogu pikk nimekiri läbi vaadata.“

„Võiks olla võimalus panna raamatule märke, kui raamat ei ole saadaval või on soov seda hiljem lugeda.“

Väljatoodud kommentaaride põhjal saab järeldada, et kuigi üldjoontes ollakse ELLUga rahul, esineb siiski keskkonnas puudusi, mis mõjutavad kasutajate lugemiselamusi. Samuti on vastajad toonud välja mõningad aspektid, mida võiks silmas pidada ELLU edaspidisel arendamisel.

Tartu Linnaraamatukogu lugejatel pakuti võimalus vastata küsimustele, mis puudutasid e-lugeri laenutamist. Küsimused puudutasid nii seniseid laenutamise kogemusi kui ka e-lugeri laenutamise põhjusi.

Küsitluse tulemustest selgus, et 10 vastajat 30st on laenutanud e-lugeri rohkem kui ühel korral (vt. tabel 7). E-lugereid laenutatakse nii isiklike e-raamatute lugemiseks (10 vastajat) kui ka selleks, et sellega lähemalt tutvuda (14 vastajat). Probleeme e-lugeri kasutamisel on kogenud ainult 1 vastaja. 11 vastajat valisid vastusevariandi „ei oska öelda“, milles lähtudes arvab autor, et väiksemaid probleeme on siiski kogenud rohkem vastajaid, kuid nad ei pidanud neid kuigi märkimisväärteteks. 13 vastajat on nõus väitega, et probleemide ilmnemisel on võimalik töötajalt saada igakülgselt abi, 2 vastajat ei ole väitega nõus.

Tabel 7: Tartu Linnaraamatukogu lugejate kogemused e-lugeri laenutamisel

	Nõus	Ei oska öelda	Ei ole nõus
Olen laenutanud e-lugeri rohkem kui ühel korral	10	1	19
Laenutan e-lugeri isiklike e-raamatute lugemiseks	10	5	15
Laenutan e-lugeri selleks, et sellega lähemalt tutvuda	14	5	11
Olen kogenud probleeme e-lugeri kasutamisel	1	11	18
Probleemide ilmnemisel saan töötajalt igakülgselt abi	13	15	2

E-lugeri kasutamise käigus ilmnunud probleemide küsimusele laekus 1 kommentaar:

„Esimesel korral oli raskusi e-raamatute laadimisel e-lugerrisse, see jooksis kokku, aga peale restarti töötas jälle.“

Küsimustiku lõpus anti vastajatele võimalus avaldada oma arvamust, mida kasutati 16 korral. Arvamused (muutmata kujul) olid sellised:

„Kui küsimuse „Raamatukogus peavad olema lisaks trükitud raamatutele ka e-raamatud“ all on mõeldud, et raamatukogu omab keskkonda, mille vahendusel raamatut laenutada - siis küll. Aga kui inimene juba on raamatukokku läinud - siis ei näe vajadust, et ta peaks ilmtingimata saama raamatut virtuaalselt lugeda. Siis küll, kui raamat on populaarne ja seda reaalselt laenutada ei saa, siis on võimalus lugeda virtuaalselt – ja kui raamatukogul on võimalus pakkuda e-luger (nt kohalkasutus) - siis see kindlasti oleks mugav ja hea võimalus.“

„Kindlasti on e-raamatud PÄRIS raamatutele täienduseks ja kindlasti ei hakka nad asendama PÄRIS raamatuid :) Seetõttu ei näe ka põhjust, miks e-luger ja e-raamat peaksid soodustama lastel lugemist. Kui huvi lugemise vastu puudub, siis ei soodusta seda ükski tehniline vidin. Mõni erand võib muidugi olla.“

„Väga oluline on võimalus laadida laenutatud e-raamatuid isikliku e-lugeri lugemiseks.“

„ELLU arendajad võiksid mõelda ka isiklike e-lugeri kasutajate peale.“

„E-luger, eraldi asjana on minuarust mõttetu, nii öelda "e-raamatuid" saab lugeda iga telefoni tableti, laptopi ja desctoppiga.“

„Mul on olemas endal nii e-luger kui tahvelarvuti, tahaksin laenutada pigem e-raamatuid oma lugerrisse kui lugerit ennast.“

„Ootan-loodan eelkõige uute raamatute jõudmist ELLU-sse, suuremat raamatuvalikut seal. Loomulikult ootan ka e-raamatute odavnemist, siis ostaksin neid kindlasti.“

„Ma arvan, et e-luger on pigem asi, mille inimene soetab selle pärast, et ta reisib palju ja raamatuid on raske kaasas vedada.“

„Kui on valida paber või e, siis praegu valin kõhklematult paberi. Kui e-hinnad lähevad tõesti poole odavamaks paberist, siis tuleb rohkem e poole vaatama hakata. (praegu on silma jäänud, et mõned raamatud on e-na kallimadki kui paberil)“

„Tõenäoliselt loeksin e-na sellist võõrkeelset ilukirjandust, mida Eestis raamatuna on raske kätte saada, või siis nn kohustuslikku kirjandust, st raamat, mida eneseharimise mõttes peaks lugema, aga millest ma emotsiooni ei oota. Senine kogemus arvutist lugedes on näidanud, et arvutist lugemine on kiirem ja lohakam, vähem jääb meelde ja emotsioon on nõrgem.“

„Raamatukogus ei peaks olema ainult ühe e-raamatute kirjastuse raamatud.“

„Ma ei ole laenutanud e-lugerit, sest mul on endal e-luger olemas. Nüüd tahaksin võimalust laenutada raamatukogust raamatuid, mida saaksin enda isikliku e-lugeriga lugeda! (Internetis loetav tekst a'la Ellu ei ole õige e-raamat).“

„Kõik raamatud võiks olla ka e-kujul laenutatavad.“

„Raamatukogu ei peaks raiskama ressursse e-lugeri soetamiseks, vaid täiendama oma kogu paberkandjatel raamatute näol.“

„E-lugeri soetamine peaks ikka olema isiku enda asi, raamatukogu võiks täiendavalt pakkuda e-raamatute laenutamise võimalust.“

„Vanematele inimestele on kindlasti olulisem paberraamatu kättesaadavus, kui e-luger.“

3.3 Küsitluse kokkuvõte

E-raamatuid laenutavate raamatukogude kasutajate seas 27. märts – 10. aprill 2013. a läbiviidud küsitlusele laekus 70 ankeeti. Vastanute hulgas oli 40 Tallinna Keskraamatukogu kasutajat, 27 Tartu Linnaraamatukogu kasutajat, ning 3 vastajat kasutasid mõlemat raamatukogu. 60 vastajat olid naised ning 10 mehed. Enim oli esindatud vastajaid vanuses 30-39 ning 20-29 aastat. 64% vastanutest olid laenutanud e-raamatuid/e-lugereid, nendest omakorda oli e-raamatuid ostnud 47%. Kõikidest vastanutest oli e-raamatuid ostnud 41%.

Nii käesoleva töö raames kui ka ALA ja OverDrive koostöös läbiviidud küsitlustele vastanute vastustest võib märgata, et kirjastuste hirm raamatukogudes e-raamatute laenutamise osas on

kohati põhjendamatu. Mõlema küsitluse tulemuste analüüs näitab, et e-raamatute laenajad on ka e-raamatute ostjad.

54% vastanutest eelistab trükitud raamatut e-raamatule. E-raamatut eelistatakse lugeda portatiivsetest seadmetest ning 86% kõikidest vastanutest on oluline võimalus lugeda e-raamatuid internetiühenduse puudumisel. E-raamatuid loetakse enamasti harvemini kui 1 kord kuus. E-raamatute lugemise põhieesmärk on ajaviide ning enamasti soovitakse lugeda nii eestikeelset kui ka võõrkeelset ilukirjandust, kuid ka erialakirjandust. Valdav enamus vastajaid nõustuvad väitega, et tulevikus eksisteerivad e-raamatud kõrvuti trükitud raamatutega, kuid ei arva, et e-raamatud on tulevikus populaarsemad kui trükitud raamatud. Üldine suhtumine e-raamatutesse raamatukogudes on positiivne – 87% vastanutest peavad e-raamatute olemasolu raamatukogudes vajalikuks.

Tallinna Keskraamatukogu e-raamatute laenamis- ja lugemiskeskonnaga ELLU ollakse üldiselt rahul, kuid tuuakse välja ka erinevaid probleeme. Enimmainitud probleemideks on järjehoidja kasutamine, raamatute aeglane laadimine ning puudulik info ELLU kodulehel.

Tartu Linnaraamatukogu e-lugeri laenutamisega ollakse rahul, probleeme e-lugeri kasutamisel on kogenud ainult 1 kasutaja.

E-raamatute laenutamist kommenteerides avaldati korduvalt soovi laadida e-raamat oma e-lugerrisse.

Küsitlustulemusi analüüsides selgus, et lugejad eelistavad e-raamatute laenutamisel sellist lähenemist, kus on võimalik e-raamatuid lugeda nii internetiühendusega kui ka allalaetuna oma seadmest. Sellest võib järeldada, et Eesti rahvaraamatukogude lugejate eelistus e-raamatute laenutamisel on platvorm, mis sarnaneb OverDrive'iga, kus pakutakse e-raamatute allalaadimist oma seadmesse, aga ka veebikeskkonnas ja *offline*-režiimis lugemist.

KOKKUVÕTE

2011. aastal teatas Amazon, et e-raamatute müük ületas esmakordselt trükitud raamatute oma (Amazon.com müüb... 2011). Iga 100 trükitud raamatu kohta müüdi 105 e-raamatut. Kuigi Eesti raamatuturul müüakse endiselt paberraamatuid rohkem kui e-raamatuid, suureneb e-raamatute osakaal kiiresti. Näiteks raamatupoes Apollo kasvas 2013. aasta märtsis e-raamatute müük võrreldes 2012. aasta sama perioodiga 224% (Apollo: e-raamatute... 2013). Siiski moodustab Eestis e-raamatute turg kõigest 0,2-0,3% raamatute koguturust (Alas 2013). Praegu toodavad/vahendavad eestikeelseid e-raamatuid Eesti Digiraamatute Keskus, LibroCS.com, Digira ja keskkond e-raamatukogu.com. Oma trükitud raamatute elektroonilisi versioone pakub müügiks kirjastus Ersen, e-raamatuid müüvad Ilmamaa ja TEA kirjastus (Felt, 2011).

Vaatamata senisele vähele levikule mõjutavad e-raamatud raamatukogusid. Tartu Linnaraamatukogu alustas e-lugeri laenutusega aprillis 2011, Tallinna Keskraamatukogu avas jaanuaris 2012 e-raamatute laenamis- ja lugemiskeskonna ELLU.

Siiski on endiselt päevakorras erinevad probleemid, mis kaasnevad nii e-raamatute eneste kui ka nende laenutamisega. Probleemideks on nii formaatide paljusus ja autoriõigus kui ka e-raamatute maksustamine, samuti ei ole jõutud üksmeelsele kokkuleppele kirjastajatega. Nii on enamus kirjastajatest kehtestanud oma e-raamatute laenutamise reeglid.

Käesoleva töö eesmärgiks oli anda ülevaade erinevate riikide e-raamatute laenutamise mudelitest ning uurida Eesti raamatukogude lugejate suhtumist e-raamatutesse ja seniseid kogemusi e-raamatute laenutamisel.

Teoreetilises osas antakse ülevaate e-raamatutest, e-lugeritest, erinevatest e-raamatute laenutamismudelitest, samuti protsessis osalevate osapoolte seisukohtadest. Empiirilises osas analüüsitakse Tallinna Keskraamatukogu ja Tartu Linnaraamatukogu kasutajate hulgas läbiviidud ankeetküsitlust, selgitatakse välja kasutajate hoiakud e-raamatute ning nende raamatukogudes olemasolu suhtes ning senised kogemused e-raamatute laenutamisel. Küsitlus viidi läbi perioodil 27. märts – 10. aprill 2013. a. Kokku analüüsiti 70 ankeeti.

Küsitluse tulemused näitavad, et e-raamatuid laenutavad enim lugejad vanuses 20-39 aastat, ning enamasti tehakse seda harvemini kui kord kuus. E-raamatutesse suhtutakse pigem positiivselt, kuid eelistatakse endiselt paberraamatut. E-raamatut eelistatakse lugeda internetiühenduseta portatiivsel seadmel. E-raamatuna loetakse ajaviiteks nii eestikeelset kui ka võõrkeelset kirjandust.

Tallinna Keskraamatukogu e-raamatute laenamis- ja lugemiskeskonnaga ELLU ollakse üldjoontes rahul, kuid probleemina tuuakse välja järjehoidja funktsiooni mitte toimimist, aeglust ning ELLU kodulehe puuduliku infot.

Küsitlusest selgus, et kasutajad soovivad laenutada e-raamatuid eelkõige allalaetavate failidena.

Küsitluse tulemuste analüüsile toetudes teeb autor ELLU arendajatele järgmised ettepanekud:

- vaadata üle ning täiustada keskkonna funktsioonid – järjehoidja, teksti suuruse muutmine jne
- vaadata üle ELLU koduleht ning võimalusel lisada esilehele tagasiside andmise võimalus (eraldi välja toodud nupuna);
- lihtsustada ELLU kodulehel raamatute valimise võimalust – vaadata üle raamatute kategooriad, võimalusel võimaldada kasutajatel koostada sooviraamatute nimekirju;
- kaaluda võimalust luua lisavõimalus e-raamatute allalaadimise näol, et ka e-lugeri omanikud saaksid raamatukogust e-raamatuid laenutada;
- kaaluda ELLU mobiilse versiooni loomist.

Lõputöö teema edasiarendamisel on võimalik teha uuring, kus keskendutakse ainult ELLU kasutajate vajaduste ning rahulolu väljaselgitamisele.

Käesolev lõputöö on täitnud oma ülesande, kuna töö käigus on täidetud sissejuhatuses püstitatud eesmärgid.

TÖÖS KASUTATUD MÕISTETE JA LÜHENDITE LOETELU

Töös on kasutatud järgmisi lühendeid ja mõisteid:

ALA (American Library Association) - Ameerika Raamatukogude Assotsiatsioon

Amazon Kindle – Amazon.com poolt valmistatud e-raamatute lugemise seade (e-luger)

Android - tarkvara kogumik elektroonikaseadmetele, mis hõlmab operatsioonisüsteemi, vahetarkvara ja peamisi rakendusi (Vikipeedia 2013d *sub* Android).

Apple Inc - rahvusvaheline ettevõtte, mis arendab ja toodab riistvara, tarkvara ning muud tarbeelektronikat (Vikipeedia 2013h *sub* Apple Inc).

Avatud lähtekood (Open Source) – üldjuhul nimetatakse avatud lähtekoodiks mistahes programmi, mille lähtekood on tehtud programmeerijatele ja kasutajatele kättesaadavaks nii kasutamiseks kui muutmiseks. Patenttarkvara (omandiõigusega kaitstud tarkvara) tootjad üldiselt ei avalda lähtekoode. Avatud lähtekoodiga tarkvara töötatakse välja ja arendatakse koostöös avalikkusega ning see on saadaval tasuta (E-teatmik 2013a *sub* Open source).

DRM (Digital Rights Management) - erinevaid digitaalse sisu kirjeldamiseks, kihistamiseks, analüüsiks, hindamiseks, monitoorimiseks ja sellega kauplemiseks kasutatavaid meetodeid haarav laia tähendusega katustermiin. (E-teatmik 2013b *sub* DRM)

Dual licensing (kahekordne litsentsimine) – litsentsimine kahe erinevate litsentsiga, kus mõlemal litsentsil on erinevad tingimused.

e-Ink (e-tint, e-paber) - patenditud elektroonilise paberi tüüp, mida toodab E Ink Corporation. E-tint on mõeldud tavalisel paberil printimise imitatsiooniks. See kujundab kujutist peegeldunud valguses nagu tavaline paber, saab kujundit hoida ilma elektrienergiat tarbimata. (Vikipeedia 2013c *sub* e-tint)

ELLU – Tallinna Keskraamatukogu e-raamatute laenamis- ja lugemise keskkond ELLU.

IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) - Rahvusvaheline Raamatukoguühingute ja -institutsioonide Liit

iPad – tahvelarvuti, mida toodab arvuti- ja tarkvarafirma Apple. Töötab operatsioonisüsteemil iOS (Vikipeedia 2013f *sub* iPad)

iPhone - nutitelefon, mida toodab arvuti- ja tarkvarafirma Apple. iPhone töötab operatsioonisüsteemil iOS (Vikipeedia 2013e *sub* iPhone).

iPod – kaasaskantav meediamängia, mida toodab arvuti- ja tarkvarafirma Apple (Vikipeedia 2013g *sub* iPod).

LCD (vedelkristallkuvar) Lame ja õhuke kuvar, mida kasutatakse elektronkääkellade, kalkulaatorite, mobiiltelefonide ning süle- ja pihuarvutite ja paljude muude miniatuursete seadmete, viimasel ajal ka personaalarvutite ja telerite juures, sest vedelkristallkuvarid on märksa kergemad ja vajavad palju vähem toitevõimsust kui traditsioonilised katoodkiiretoruga kuvarid. Seetõttu on need süle- ja pihuarvutites ning muudes kantavates seadmetes olnud kasutusel algusest peale. (E-teatmik 2013c *sub* LCD)

Nutitelefon (Smartphone) - laiendatud funktsioonidega mobiiltelefon, mida saab kasutada nii telefonikõnedeks kui ka näit. e-posti sõnumite saatmiseks ja lugemiseks, veebis surfamiseks ja kõnetuvastuseks. Lisanduda võib ka muid funktsioone, näit. digikaamera. (E-teatmik 2013d *sub* Smart phone)

Tahvelarvuti (tablet computer) - puuteekraani sisse ehitatud arvuti. Tahvelarvutid võivad olla kas ainult Internetile spetsialiseeritud või ka täiemõõdulised üldotstarbelised personaalarvutid koos kõigi lauaarvuti juurde kuuluvate funktsioonidega (E-teatmik 2013e *sub* tahvelarvuti).

KASUTATUD KIRJANDUS

ALA. 2007. *Public Library Funding & Technology Access*.

<http://web.archive.org/liveweb/http://www.ala.org/research/sites/ala.org.research/files/content/initiatives/plftas/previousstudies/0607/section1.pdf> (27.03.2013).

ALA. 2010. *Public Library Funding & Technology Access*.

http://web.archive.org/web/20101229234554/http://www.ala.org/ala/research/initiatives/plftas/2009_2010/ebooksmmap0910.cfm (27.03.2013).

ALA. 2012. *Public Library Funding & Technology Access*.

http://www.ala.org/research/sites/ala.org.research/files/content/initiatives/plftas/2011_2012/plftas12_execsummary.pdf (28.03.2013).

Alas, A. 2013. *Minister Lang paisutas e-raamatute turgu*. – Eesti Ekspress, 10.01.

Amazon.com müüb e-raamatuid rohkem kui tavalisi raamatuid. 2011. – Eesti Ekspress, 30.01.

<http://www.ekspress.ee/news/paevauudised/majandus/amazoncom-muub-e-raamatuid-rohkem-kui-tavalisi-raamatuid.d?id=39390003>

Apollo: e-raamatute müük kasvas aastaga üle 200 protsendi. 2013.

<http://majandus.delfi.ee/news/tarbija/apollo-e-raamatute-muuk-kasvas-aastaga-ule-200-protsendi.d?id=65973272> (13.05.2013).

Buley, J. 2011. *Libraries get into the digital book business*. <http://cphpost.dk/culture/culture-news/libraries-get-digital-book-business-0> (10.04.2013).

CILIP. 2012a. *Ebook Acquisition and Lending Briefing – Public, Academic and Research Libraries*. [http://www.cilip.org.uk/get-involved/policy/Documents/E-book%20acquisition%20and%20lending%20by%20libraries%20\(August%202012\).pdf](http://www.cilip.org.uk/get-involved/policy/Documents/E-book%20acquisition%20and%20lending%20by%20libraries%20(August%202012).pdf) (30.03.2013).

CILIP. 2012b. *Ebook lending by public libraries*. <http://www.cilip.org.uk/get-involved/policy/statements%20and%20briefings/Documents/Ebooks%20and%20public%20libraries%20-%20brief%20overviewv2.pdf> (15.04.2013).

CILIP in Wales. 2013. *International perspectives on e-books in libraries*.

<http://cilipcymruwales.blogspot.com/2013/02/international-perspectives-on-e-books.html>
(10.04.2013).

De Castell, C. 2011. *Expanding eBooks: Purchasing and Lending at Canadian Public Libraries*.

http://www.culc.ca/cms_lib/Expanding%20the%20eBook%20Market%202011.pdf (13.04.2013).

Digira. 2013. *E-raamatute kopeerimiskaitse*. <http://www.digira.ee/teenused/kaitse> (17.04.2013).

EBooks and eReaders in Public and Academic Libraries. 2011. Colorado State University.

www.poudrelibraries.org/about/pdf/ereader-report-2011extended.pdf (13.05.2013).

E-books mean a plot twist for public libraries and publishers. – The Economist, 23.03. 2013.

<http://www.economist.com/news/international/21573966-e-books-mean-plot-twist-public-libraries-and-publishers-folding-shelves> (10.04.2013).

E-book Usage in U.S. Public Libraries. Library Journal. 2012.

<http://www.library.arkansas.gov/PublicLibraryServices/Documents/Ebook-Usage-Report-Public.pdf> (30.03.2013).

E-teatmik. 2013a. *Open Source*. <http://www.vallaste.ee/> (15.05.2013)

E-teatmik. 2013b. *DRM (Digital Rights Management)*. <http://www.vallaste.ee/> (15.05.2013).

E-teatmik. 2013c. *LCD (Liquid Crystal Display)*. <http://www.vallaste.ee/> (15.05.2013).

E-teatmik. 2013d. *Smart phone*. <http://www.vallaste.ee/> (15.05.2013)

E-teatmik. 2013e. *Tablet computer*. <http://www.vallaste.ee/> (15.05.2013)

Eder, H. 2012. *Swedes Think Different: A New Model for E-lending*.

<http://www.theliteraryplatform.com/2012/12/swedes-think-different-a-new-model-for-e-lending/>
(10.04.2013).

Enis, M. 2013. *Penguin Lifts Library Ebook Purchase Embargo*.

<http://www.thedigitalshift.com/2013/03/ebooks/penguin-lifts-library-ebook-purchase-embargo/>
(29.03.2013).

Felt, K. 2011. *E(esti)-raamatud on tulnud, et jääda*. – Raamatukogu, nr 3, lk 19-20.

- Fristed, B.** 2011. *Borrow an e-book The e-bookcase*. – Scandinavian Public Library Quarterly, Vol. 44, No 4, <http://slq.nu/?article=denmark-borrow-an-e-book-the-e-bookcase> (28.03.2013).
- Genko, B. A.** 2009. *It's been Geometric! Documenting the Growth and Acceptance of eBooks in America's Urban Public Libraries*. <http://conference.ifla.org/past/ifla75/212-genco-en.pdf> (26.03.2013).
- Gerard, V.** 2011. *Libraries at the click of a mouse: online lending*. <http://www.goethe.de/wis/bib/dib/en8646262.htm> (11.04.2013).
- Glass, B.** 2003. *What Does DRM really mean?* - PC Mag <http://www.pcmag.com/article2/0,2817,929861,00.asp> (20.04.2013).
- Helfer, D. S.** 2000. *E-Books in Libraries: Some Early Experiences and Reactions*. <http://scholarworks.csun.edu/bitstream/handle/10211.2/1661/HelferDoris200010.pdf?sequence=1> (26.03.2013).
- Helsinki City Library. 2010. *Helsinki City Library Annual Report 2010*. <http://www.lib.hel.fi/File/bd7f4fe2-88d0-4235-bd42-358d3aabd75a/Annualreport2010.pdf> (28.03.2013).
- Hoffelder, N.** 2013. *76% of US Libraries Offer eBooks, Nearly 2 in 5 Lend eReaders*. <http://www.the-digital-reader.com/2013/04/16/76-of-us-libraries-offer-ebooks-nearly-2-in-5-lend-ereaders/> (20.04.2013)
- Huberg, M.** 2010. *Jurist vastab. E-raamat ja käibemaks*. – Maksumaksja, nr 6/7, lk 58.
- Hypen, K.** 2011. *E-books are coming – what will change?*. – Scandinavian Public Library Quarterly, Vol. 44, No 4, <http://slq.nu/?article=finland-e-books-are-coming-what-will-change> (10.04.2013).
- IFLA. 2013. *IFLA Principles for Library eLending*. http://www.ifla.org/files/assets/hq/topics/e-lending/ifla_principles_for_library_elending_april_2013.pdf (14.04.2013).
- Krisostomus. 2013. *E-raamatute abiinfo*. <http://www.kriso.ee/cgi-bin/shop/ebookhelp.html> (18.04.2013).
- Käibemaksuseadus*. RT I 2003, 82, 554; RT I, 25.10.2012 17. <https://www.riigiteataja.ee/akt/125102012017> (16.04.2013).

- Lebert, M.** 2008. *Project Gutenberg (1971-2008)*. <http://www.gutenberg.org/ebooks/27045> (04.04.2013).
- Lionetti, J.** 2012. *Spain's Libranda Grows Up: E-reader, Library Lending Planned*. <http://publishingperspectives.com/2012/03/spains-libranda-grows-up-e-reader-library-lending-planned/> (25.04.2013).
- Lovett, M.** 2012. *Survey Says: Library Borrowers Also Buyers*. <http://overdriveblogs.com/library/2012/11/15/survey-says-library-borrowers-also-buyers/> (10.05.2013).
- Lõokene, M.** 2012. *E-raamatud ja e-lugered rahvaraamatukogudes* " [Seminaritöö]. Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia.Viljandi.
- Lõugas, H.** 2011 *Digikirjastused loodavad lugejate seaduskuulekusele*. Eesti Päevaleht 01.03.
- Macmillan. 2013. *Macmillan Publishers Begins Public Library E-lending Pilot Program*. <http://www.districtdispatch.org/wp-content/uploads/2013/01/Macmillan-e-Lending-Announcement.pdf> (17.04.2013).
- MobileRead Wiki. 2012a. *MOBY*. <http://wiki.mobileread.com/wiki/MOBI> (18.04.2013).
- MobileRead Wiki. 2012b. *AZW*. <http://wiki.mobileread.com/wiki/AZW> (18.04.2013).
- Niegaard, H.** 2013. *2012 A Breakthrough for e-books in Denmark*. <http://www.cilip.org.uk/ifla-mlas-seminar2013/Documents/13.%20Hellen%20Niegaard.pdf> [Seminari ettekanne] (10.04.2013).
- Nousilainen-Hiiri, V. & Laine, A.** 2011. *Electronic material for public libraries*. – Scandinavian Public Library Quarterly, Vol. 44, No 4, <http://slq.nu/?article=finland-electronic-material-for-public-libraries> (28.03.2013).
- O'Leary, S.** 2011. *Mobile Library „Onleihe“ Brings E-book Lending to Germany*. <http://publishingperspectives.com/2011/05/mobile-library-onleihe-brings-e-book-lending-to-germany/> (10.04.2013).
- Olonen, R.** 2011. *Emakeelne e-raamat raamatukogus*. [Seminari ülevaade]. http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/18949/Seminar2011_koond.pdf?sequence=1 (30.03.2013).

- OverDrive. 2012. *OverDrive Introduces Browser-based e-Book Reader*.
<http://www.overdrive.com/news/overdrive-introduces-browser-based-ebook-reader/>
 (29.03.2013)
- OverDrive. 2013a. *Who We Are: History*. <http://www.overdrive.com/company/who-we-are/history> (26.03.2013).
- OverDrive. 2013b. OverDrive. <http://www.overdrive.com/drc> (26.03.2013).
- Owen, L. H.** 2012. *Hachette to rise ebook prices for libraries by 220%*.
<http://paidcontent.org/2012/09/14/hachette-to-raise-ebook-prices-for-libraries-by-220/>
 (29.03.2013).
- Oxford Dictionaries. 2012a. *E-book* <http://oxforddictionaries.com/definition/english/e-book>
 (15.04.2013).
- Oxford Dictionaries. 2012b. *E-reader* <http://oxforddictionaries.com/definition/english/e-reader>
 (15.04.2013).
- PCMag Encyclopedia. 2012. *E-book reader*.
http://www.pcmag.com/encyclopedia_term/0,1237,t=e-book+reader&i=58851,00.asp
 (19.04.2013)
- Petersen, J. H.** 2011. *The delicate balance of loans and sales*. <http://slq.nu/?article=denmark-the-delicate-balance-of-loans-and-sales> (06.04.2013).
- Pilvre, G.** 2008. *E-paberist raamatud*. - Tehnikamaailm, nr 2, lk 36-38
- Project Runeberg. 2013. <http://runeberg.org/> (05.04.2013).
- Quint, B.** 2000. *NetLibrary Offers 1,500 E-Book Titles to 100 Large Public Libraries in Trial Program*. <http://newsbreaks.infotoday.com/NewsBreaks/NetLibrary-Offers--EBook-Titles-to--Large-Public-Libraries-in-Trial-Program-17845.asp> (28.03.2013).
- Raamatukogusõnastik. 2008. *E-raamat*. http://web3.nlib.ee/termin/public_term/ (17.04.2013).
- Saylor, M.** 2012. *The Mobile Wave: How Mobile Intelligence Will Change Everything*. USA: Vanguard Press.

Seppam, T. 2012. *E-raamatute laenamis- ja lugemiskeskond ELLU*. – Raamatukogu, nr 3, lk 19-20.

S&S Offers E-Book Lending, Purchase Via New York City Libraries. – Publishers Weekly, 15.04.2013. <http://www.publishersweekly.com/pw/by-topic/industry-news/libraries/article/56826-s-s-offers-e-book-lending-purchase-via-new-york-city-libraries.html> (25.04.2013)

Tallinna Keskraamatukogu. 2012a. *Tallinna Keskraamatukogu e-raamatute laenamis-ja lugemiskeskond ELLU on lugejatele avatud*. <http://www.keskraamatukogu.ee/?id=61238> (10.04.2013).

Tallinna Keskraamatukogu. 2012b. *Tallinna Keskraamatukogu 2011. a tegevuse aruanne*. http://www.kul.ee/webeditor/files/raamatukogude_aruanded/2011/Tallinna_Keskraamatukogu2011.pdf (10.04.2013).

Tallinna Keskraamatukogu. 2013. *Edetabelid 2012*. <http://www.keskraamatukogu.ee/soovitame/kirjandus-2/edetabelid/> (02.05.2013).

Tartu Linnaraamatukogu. 2012. *E-lugeri*. http://www.luts.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=954:e-lugeri&catid=94:pakume-veel (30.03.2013).

Tartu Linnaraamatukogu kirjandusveeb. 2013. *2012 teemakirjanduse top 50*. http://www.luts.ee/lugemissoovitus/index.php?option=com_content&view=article&id=306:2012-teemakirjandus&catid=44:edetabelid&Itemid=64 (02.05.2013)

Technopedia. 2012. *E-Book Reader*. <http://www.technopedia.com/definition/25200/e-book-reader> (19.04.2013).

TechTerms. 2012 *E-reader*. <http://www.techterms.com/definition/ereader> (19.04.2013).

Ummer, K. 2011. *E-raamatute laenutus paneb Rootsi rahvaraamatukogud sundseisu*. – Raamatukogu, nr 3, lk 32.

Vikipeedia. 2013a. *E-luger*. <http://et.wikipedia.org/wiki/E-luger> (18.04.2013).

Vikipeedia. 2013b. *Vedelkristallkuvar*. <http://et.wikipedia.org/wiki/Vedelkristallkuvar> (19.04.2013).

Vikipeedia. 2013c. *E-tint*. <http://et.wikipedia.org/wiki/E-tint> (15.05.2013).

Vikipeedia. 2013d. *Android (operatsioonisüsteem)*
[http://et.wikipedia.org/wiki/Android_\(operatsioonis%C3%BCsteem\)](http://et.wikipedia.org/wiki/Android_(operatsioonis%C3%BCsteem)) (15.05.2013).

Vikipeedia. 2013e. *iPhone*. <http://et.wikipedia.org/wiki/IPhone> (15.05.2013).

Vikipeedia. 2013f. *iPad*. <http://et.wikipedia.org/wiki/IPad> (15.05.2013).

Vikipeedia. 2013g. *iPod*. <http://et.wikipedia.org/wiki/IPod> (15.05.2013).

Vikipeedia. 2013h. *Apple Inc.* http://et.wikipedia.org/wiki/Apple_Inc. (15.05.2013).

Vinjamuri, V. 2012. *The Wrong War Over eBooks: Publishers Vs Libraries*.
<http://www.forbes.com/sites/davidvinjamuri/2012/12/11/the-wrong-war-over-ebooks-publishers-vs-libraries/2/> (29.03.2013).

Zickuhr, K., Rainie, L., Purcell, K., Madden, M. & Brenner, J. 2012. *Libraries, patrons and e-books*. <http://libraries.pewinternet.org/2012/06/22/libraries-patrons-and-e-books/> (28.03.2013).

7 Things You Should Know About E-readers. 2012.
<http://net.educause.edu/ir/library/pdf/ELI7058.pdf> (18.04.2013).

ЛитРес. 2013. *О проекте «ЛитРес»*. <http://lib.litres.ru/pages/cms/?page=4> (09.04.2013).

Ляшенко, Е. 2013. *Петербургская библиотека Лермонтова начнет выдачу электронных книг*. <http://www.rg.ru/2013/04/02/reg-szfo/knigi-anons.html> (09.04.2013).

Подрез, Т. 2011. *Электронные книги в российских библиотеках: только в читальном зале*.
<http://marker.ru/news/511> (30.03.2013).

Седых, А. 2004. *Что такое FictionBook*.
http://www.fictionbook.org/index.php/Что_такое_FictionBook (20.04.2013)

LISAD

Lisa 1 Ankeetküsitluse näidis

Eesti suuremate rahvaraamatukogude lugejate kogemused ja hoiakud e-raamatute, ning nende laenamise suhtes

Lugupeetud küsitlusele vastaja!

Olen Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia Raamatukogunduse ja infokeskkondade eriala 5. kursuse üliõpilane. Käeolev küsitlus on osa minu lõputööst, milles uurin Eesti suuremate rahvaraamatukogude lugejate kogemusi ja hoiakuid e-raamatute ning nende laenamise suhtes. Küsitlusele on oodatud vastama lugejad, kes on lugenud, ostnud või laenanud e-raamatuid.

E-raamatu all mõeldakse trükitud raamatu analoogi elektroonilisel kujul.

Küsitlusele vastamine on anonüümne ja võtab aega 10-15 minutit.

Tärniga (*) märgistatud küsimustele vastamine on kohustuslik.

Küsitluse tulemusi kasutan oma lõputöö tegemisel. Samuti edastatakse küsitluse tulemused ja järeldused raamatukogudele analüüsimiseks ning teenuste parendamiseks.

*** Kohustuslik**

Olete kasutaja *

- ☐ Tallinna Keskraamatukogus
- ☐ Tartu Linnaraamatukogus
- ☐ Kasutan mõlemat raamatukogu

Teie sugu *

- ☐ Mees
- ☐ Naine

Teie vanus *

- ☐ ... - 19
- ☐ 20 - 29
- ☐ 30 - 39
- ☐ 40 - 49
- ☐ 50 - 59
- ☐ 60 - ...

Kas olete kunagi ostnud e-raamatuid? *

- ☐ Jah
- ☐ Ei

Kas olete laenanud mõnest raamatukogust e-raamatuid või e-lugerit? *

- ☐ Jah
- ☐ Ei

Lugemisel eelistate *

- ☐ Trükitud raamatut
- ☐ E-raamatut
- ☐ Ei ole eelistust

E-raamatut eelistate lugeda... (võib valida mitu vastust) *

- ☐ Lauaarvutis
- ☐ Sülearvutis
- ☐ Tahvelarvutis
- ☐ Nutitelefonis
- ☐ E-lugeris
- ☐ Ei ole eelistust

Kas Teie jaoks on oluline võimalus lugeda e-raamatut internetiühenduse puudumisel

- ☐ On oluline
- ☐ Ei ole oluline

Kui tihti Teie loete e-raamatuid?

- ☐ Iga päev / peaaegu iga päev
- ☐ Paar korda nädalas
- ☐ Paar korda kuus
- ☐ Harvemini kui kord kuus

Millistel eesmärkidel kasutate e-raamatuid (võib valida mitu vastust) *

kui valisite vastuse "Other (muu)", palun täpsustage

- ☐ Ajaviiteks
- ☐ Töölalaselt
- ☐ Uurimis- või õppetööks
- ☐ Enesetäiendamiseks

E-raamatuna soovite Teie lugeda (võib valida mitu vastust) *

kui valisite vastuse "Other (muu)", palun täpsustage

- ☐ Lastekirjandust
- ☐ Noortekirjandust
- ☐ Ilukirjandust
- ☐ Populaar-teadusliku e. aimekirjandust
- ☐ Erialakirjandust
- ☐ Elulugusid ja memuaare
- ☐ Käsiraamatuid
- ☐ Õppekirjandust
- ☐ Võõrkeelset ilukirjandust
- ☐ Võõrkeelset erialakirjandust
- ☐

Kas olete rahul e-raamatute materjali kujundusega / paigutusega? *

	Ei ole rahul	Pigem ei ole rahul	Ei pea oluliseks	Pigem rahul	Rahul
Üldise teksti paigutusega/kujundusega	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Pealkirjade paigutusega/kujundusega (raamatu, peatüki jms)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Kirjatüübi (šrifti/fonti) ja tähe suuruse valikuga	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Piltide esitlusega	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Tabelite esitlusega	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Järgnevalt soovin teada Teie üldist hoiakut e-raamatute ja e-lugerite suhtes *

Palun valige vastus, mis on kõige lähedasem Teie arvamusele

	Ei ole nõus	Pigem ei ole nõus	Ei oska öelda	Pigem nõus	Nõus
E-raamatud eksisteerivad tulevikus kõrvuti trükitud raamatutega	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
E-raamatud on tulevikus populaarsemad, kui trükitud raamatud	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
E-raamatud on lühiajaline	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

	Ei ole nõus	Pigem ei ole nõus	Ei oska öelda	Pigem nõus	Nõus
moenähtus, millel ei ole tulevikku					
E-raamatud on hea täiendus trükitud raamatutele	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
E-raamatud soodustavad lugemist (noorte lugemisharjumust)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Raamatukogus peavad olema lisaks trükitud raamatutele ka e-raamatud	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Raamatukogus peavad olema laenutamiseks e-lugered	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Võimalusest laenutada e-raamatuid / e-lugereid saite teada (võib valida mitu vastust) *
kui valisite vastuse "Other (muu)", palun täpsustage

- ☐ Raamatukogust (raamatukogu kodulehelt, raamatukoguhoidjalt vms)
- ☐ Trükimeediast (ajalehtedest-ajakirjadest)
- ☐ Raadiost
- ☐ Televisioonist
- ☐ Sõprade-tuttavate käest
- ☐

Kas olete saanud alati laenata soovitud e-raamatut/e-lugereid?

- ☐ Jah
- ☐ Ei

Põhjus, miks Te ei ole saanud laenata soovitud e-raamatut/e-lugereid oli
kui valisite vastuse "Other (muu)", palun täpsustage

- ☐ Järjekord
- ☐ Raamatukogu ei olnud seda ostnud
- ☐

Palun vastake, kui olete Tallinna Keskraamatukogu lugeja ja kasutate lugemiskeskonda ELLU.

Palun valige vastus, mis on kõige lähedasem Teie arvamusele

	Ei ole nõus	Pigem ei ole nõus	Ei oska öelda	Pigem nõus	Täiesti nõus
ELLU on lihtne ja arusaadav	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
ELLUt on mugav kasutada	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Olen rahul ELLU kirjanduse valikuga	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Minu jaoks on oluline teksti suuruse ja laadi muutmise võimalus	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Minu jaoks on oluline järjehoidja kasutamise võimalus	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Minu jaoks on oluline, et raamat tagastatakse automaatselt laenutamise tähtaja möödumisel	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Kas olete kogenud ELLU kasutamisel probleeme

- ☐ Ei
- ☐ Jah

Kui olete kogenud ELLU kasutamisel probleeme, siis palun kirjeldage

Palun vastake, kui olete Tartu Linnaraamatukogu lugeja

Palun valige vastus, mis on kõige lähedasem Teie arvamusele

	Ei ole nõus	Ei oska öelda	Nõus
Olen laenanud e-lugurit rohkem kui ühel korral	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

	Ei ole nõus	Ei oska öelda	Nõus
Laenan e-lugeri enda raamatute lugemiseks	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Laenan e-lugeri selleks, et sellega lähemalt tutvuda	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Olen kogenud probleeme e-lugeri kasutamisel	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Probleemide ilmnemisel saan töötajatelt igakülgset abi	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

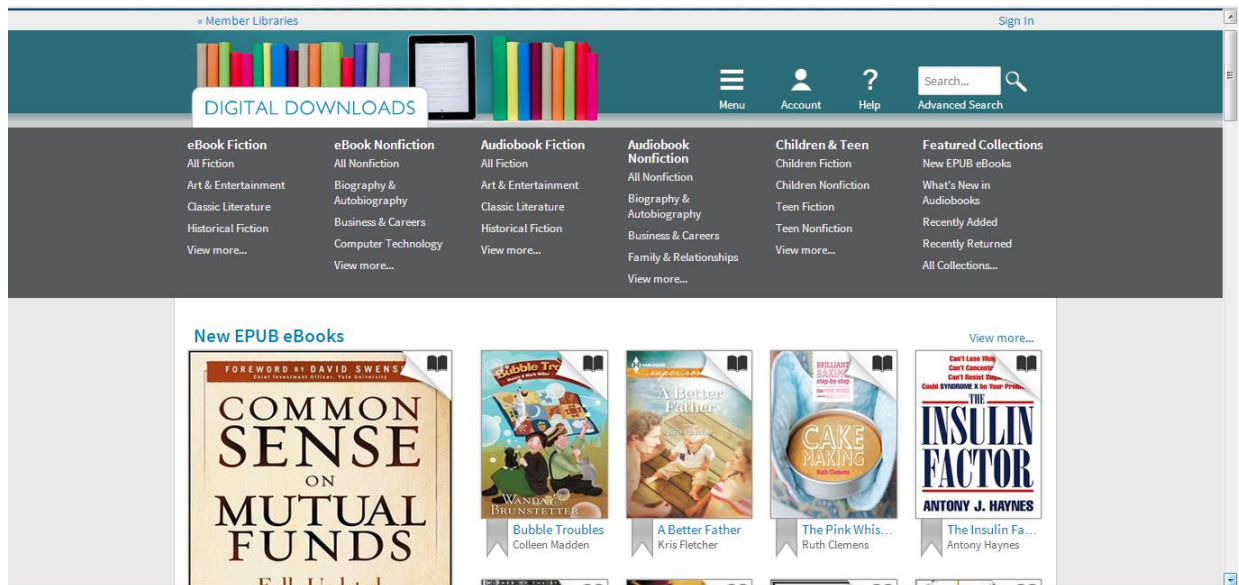
Kui olete kogenud laenatud e-lugeri probleeme, siis palun kirjeldage

Kui peate oluliseks veel midagi lisada, siis kasutage allpool olevat lahtrit

Tänan vastamast!

[illegible]

Lisa 3 OverDrive e-raamatute laenamiskeskond



Lisa 4 LitRes e-raamatute laenamiskeskond

ЛитРес:
один клик до книг

О компании | Новости и акции | Контакты

help@litres.ru | Помощь

Вход и регистрация

10 книг в подарок

В корзине 0 товаров

Введите название произведения или автора

Найти

Электронные книги | Ридеры | Аудиокниги | Бумажные книги | Подарочные карты | Книги на английском | Мультимедиа

Жанры | Авторы | Новинки | Популярное | Что читать | Рейтинг книг | Фантастика, Фэнтези | Бизнес-книги | Детские книги | Детективы

ЛитРес – магазин электронных и аудиокниг

Популярные книги – топ продаж

Цвет боли, лавский
Зва Хансен
★★★★★
89,90 руб. (42,23)
Купить и скачать | Читать | Отложить

Великий Гэтсби
Френсис Скотт Фицджеральд
★★★★★
59,90 руб. (41,40)
Купить и скачать | Читать | Отложить

На краю архипелага
Артем Кавенуш
★★★★★
59,90 руб. (41,40)
Купить и скачать | Читать | Отложить

Жизнь взаимы
Эрик Марсел Ренар
★★★★★
59,90 руб. (41,40)
Купить и скачать | Читать | Отложить

Английский язык за 12 дней
★★★★★
80 руб. (41,40)
Купить и скачать | Скачать | Отложить

Великий Тибет
Франсис Скотт Фицджеральд

ЧИТАЙТЕ БОЛЬШЕ – ПОЛУЧАЙТЕ БОЛЬШЕ баллов от Программы МАЛИНА

СЕНСАЦИЯ!
LitRes: touch всего за 2 999 руб.
50 000 книг
Читай любые книги из каталога

Новинки книг

Подводная охота
Сергей Захаров
★★★★★
59,90 руб. (41,40)

Невыменный дипломат
Юрий Иванович
★★★★★
59,90 руб. (41,40)

Братья по крови
Нора Робертс
★★★★★
59,90 руб. (41,40)

Броня русской армии. Броняет...
Максим Колосов
★★★★★
79,99 руб. (41,40)

Цели Коллежия
Марк Диккенс
★★★★★
99,90 руб. (41,40)

Итоги акции «Окно в Европу»!

Читайте удобнее
Скачайте приложение для быстрой покупки и удобного чтения книг от ЛитРес.
Доступно к:
iPhone, iPad
Android
Leave a message

Lisa 5 eReolen e-raamatute laenamiskeskond

@Reolen.dk [FORSIDEN](#) [HJÆLP](#) [LOG IND](#) [Søg](#)

[Eksamenstid](#) [Idéer til højtlæsning](#) [De nyeste](#)

[Emner: Voksen](#) [Børn og unge](#) [Faglitteratur](#) [Alle titler](#)

LITTERATURSIDEN

Vi har iført os Vækkervet, uhyggelig og intens som en krimi. Det er en forfølelse at læse. Efter ti år i USA vender John William Harding tilbage til sin føde...
[Litteratur](#)

Tre sole er ikke Engageret, inspirerende journalistik om det Rom, som turistene sjældent opdager mellem monumenterne, men som romerne er dybt...
[Litteratur](#)

NYHEDER

Gode tips til eksamen og højtlæsning
16.05.2013
Eksamenstid er læstid. I disse uger søger mange af landets unge mennesker og studenter...
[Litteratur](#)

Brevromaner
14.05.2013
Brevromanen giver som mail- og dagbogromanen et kig ind bag facaden og mulighed for at opleve...
[Litteratur](#)

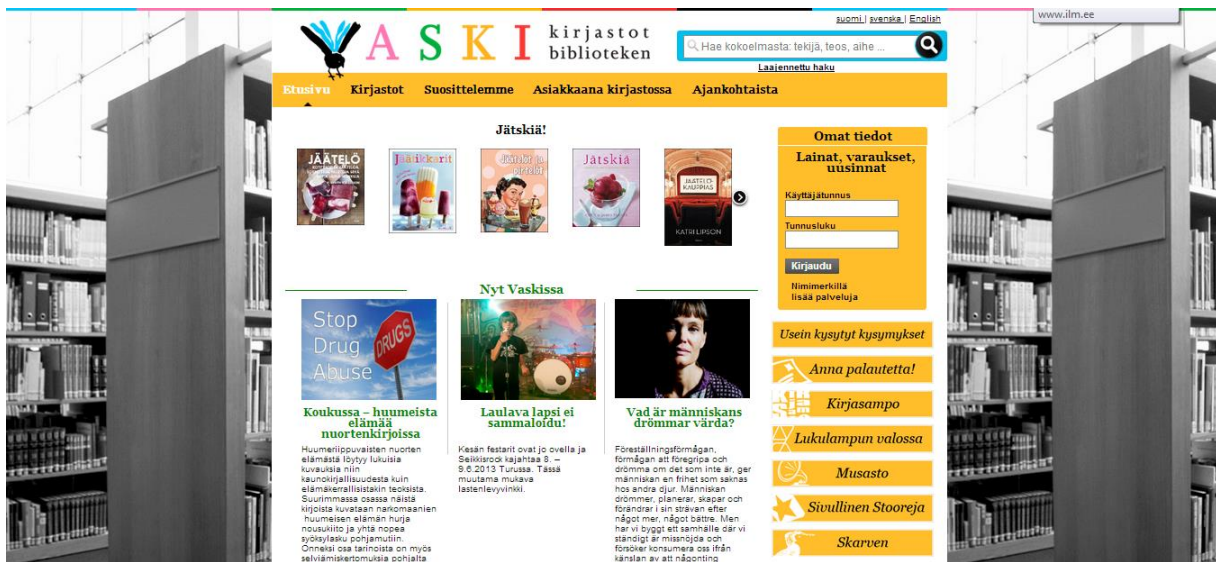
Angst og galskab i litteraturen
07.05.2013
Litteratursidens tema i maj er angst og galskab. Udover at du kan dykke ned i deres analyser og...
[Litteratur](#)

VIDEO

Interview med Bergsveinn Birgisson
00:00:30
Interview med Bergsveinn Birgisson nomineret til Nordisk Råds litteraturpris 2012 med romanen Svan på ryggen blev...
[Brevromaner på Reolen.dk](#)

Hjælp
Sådan lever du et Adobe ID
Læs Bøger på @Reolen.dk
[Læs mere om Adobe ID](#)

Lisa 6 Vaski raamatukogude e-raamatute laenamiskeskond



A S K I kirjastot biblioteken

suomi svenska / English www.ilm.fi

Hae kokoelmasta: tekijä, teos, aihe ...

Laennettu haku

Etusivu Kirjastot Suosittelemme Asiakkaana kirjastossa Ajankohtaista

Jätiskii!

JÄÄTELO
JÄÄKARIT
JÄÄN JA KIRJAN
Jatskia
KATTELUKSEN

Omat tiedot
Lainat, varaukset, uusinnat

Käyttäjätunnus
Tunnusluku

Kirjaudu
Nimimerkillä lisää palveluja

Usein kysytyt kysymykset

Anna palautetta!
Kirjasampo
Lukulampun valossa
Musasto
Sivullinen Stooreja
Skarven

Nyt Vaskissa

Stop Drug Abuse
Koukussa – huumeista elämää nuortenkirjoissa
Huumeriippuvuuden nuorten elämästä löytyy lukuisia kuvauksia niin launokkailaisuudesta kuin elämäkerrallistakin tekijästä. Suurimassa osassa näistä kirjoista kuvataan narkomaanien huumeiden elämän hurja nousukierros ja yhä nopea työstä lasku pohjamutun. Onneksi osa tarinoista on myös selviämisen mukaisista pohjista.

Laulava lapsi ei sammaloitu!
Kesän festarit ovat jo ovelle ja Seikkisrock kajahtaa 8. – 9.6.2013 Turussa. Tässä muutama mukava lastenleikkivinkki.

Vad är människans drömmar värda?
Föreställningsförmågan, förmågan att föregripa och drömma om det som inte är, ger människan en fröhet som saknas hos andra djur. Människan drömmar, planerar, vägar och förändrar i sin strävan efter något mer, något bättre. Men har vi byggt ett samhälle där vi ständigt är missnöjda och försöker konsumera oss ifrån känslan av att någonting

Lisa 7 Onleihe e-raamatute laenamise keskkond

The screenshot displays the Onleihe website, a digital library platform. The header features the 'onleihe' logo with the tagline 'Verbund Hessen' and a search bar. Below the header, a navigation menu includes links for 'Startseite', 'Erweiterte Suche', 'Bibliothekskorb', 'Medienkonto', 'Merkzettel', and 'Hilfe'. The main content area is divided into several sections:

- Schnellzugriff (Quick Access):** Includes links for 'Belletristik für E-Book-Reader', 'Sachbücher für E-Book-Reader', and social media icons for Facebook, Twitter, and WordPress.
- Themenbereiche (Topic Areas):** Lists categories such as 'Kinderbibliothek', 'Jugendbibliothek', 'Schule & Lernen', 'Sachmedien & Ratgeber', 'Belletristik & Unterhaltung', and 'Musik'.
- Service:** Includes links for 'Bibliothekskorb' and 'Merkzettel'.
- Media Categories:** A row of icons for 'e Book', 'e Audio', 'e Musik', 'e Video', and 'e Paper'.
- Hinweis (Note):** A text block explaining that the list of titles is updated daily and that some titles may be unavailable due to technical issues.
- ePaper-Angebots (ePaper Offerings):** A section displaying various ePaper titles, including 'SPIEGEL', 'Handelsblatt', 'Internet', 'Linux', 'Süddeutsche Zeitung', 'frz am wochenende', and 'Wirtschafts Woche'.

Lisa 8 E-raamatute laenamis- ja lugemiskeskond ELLU

ELLU
Tallinna Keskraamatukogu


Kategooriad ▾ Otsi pealkirja või autorit Otsi Minu konto

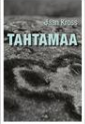
Kasutajale ▾ Registreeru Logi sisse


Kõik raamatud Saadaval raamatud


Aimeramatud noortele 2
Ajalugu 19
Ajalugu/sõjandus 2
Biograafia ja memuaarid 30
Eesti autorid 126
Eneseabi ja vaimsus 4
Fantaasia 9
Filosoofia ja eetika 1
Huumor 4
Ilukirjandus 245
Kodu, pere, suhted 1
Krimilood 14
Kriminaalromaanid ja põnevikud 6
Lapseootus ja sünnitus 1
Loodus 1
Luule 15
Meditsiiniteemalisi 4

Uued e-raamatud


 Истории Зайчонка Юся. Третья часть
Яанус Леосте, Яаника Леосте


 Таhtamaa
Jaan Kross

 Истории Зайчонка Юся. Вторая часть
Яанус Леосте, Яаника Леосте


 Истории зайчонка Юся Четвертая часть
Яанус Леосте, Яаника Леосте


Kultuurkapital toetab


 Mesilased


 Uno Naissoo

TOP

 1 Alfa
Kadri Kõusaar

 2 Apteeker Melchior ja Oleviste mõistatus
Indrek Hargla

 3 Apteeker Melchior ja Rataskaevu viirastus
Indrek Hargla

 4 Apteeker Melchior ja timuka tütar
Indrek Hargla

SUMMARY

E-book lending in public libraries. User attitudes and experiences based on the examples of Tallinn Central Library and Tartu Public Library

M. Lõokene

The purpose of the current thesis is to provide an overview of the experience of various countries in lending e-books, and to explore the attitude of Estonian public libraries users towards e-books, as well as to examine the their experience in borrowing e-books. The research involves a questionnaire carried out among the readers of Tallinn Central Library and Tartu Public Library, whose aim was to find out readers` attitudes towards e-books and towards their loaning in public libraries.

The research consists of two parts: a theoretical and an empirical one, and includes three chapters. The thesis aims to answer the following questions:

- what are the loaning models of e-books in different countries
- what are the attitudes of the parties involved in the process
- what are attitudes towards e-books and towards their presence in libraries among the readers of Estonian libraries
- what is the present-day experience of loaning e-books among the users of libraries

The theoretical part gives an overview of e-books and e-readers, of various loaning models of e-books and of the attitudes of the parties involved in the process. The empirical part analyses the questionnaire carried out among the users of Tallinn Central Library and Tartu Public Library, focusing on users` attitudes towards e-books and towards their presence in libraries as well as on their experience in borrowing e-books. The questionnaire was carried out during the period of March 27 to April 10, 2013. Altogether the research involved 70 questionnaires.

The results of the questionnaire show that e-books are mostly borrowed by readers of age 20-39, and that e-books are mostly read less often than once a month. The attitude towards e-books is rather positive, but still a paper book is preferred. E-books are preferably read on a portable

carrier without internet connection, and both literature in Estonian language and foreign language is read.

The responses concerning the loaning and reading environment ELLU of Tallinn Central Library are generally positive, but a few problems are raised as well: the non-functioning of the bookmark function, the slowness and the deficient information on ELLU home page.

In addition, the questionnaire revealed that users prefer borrowing e-books as downloadable files.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina _____ Marite Lõokene _____

(autori nimi)

(sünnikuupäev: _____ 04.01.1979 _____)

annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

___E-raamatute laenutamine rahvaraamatukogudes. Kasutajate hoiakud ja kogemused Tallinna Keskraamatukogu ja Tartu O. Lutsu nimelise Linnaraamatukogu näitel. ____,

(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on _____ Mai Põldaas _____,

(juhendaja nimi)

reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Viljandis, **21.05.2013**